

יום הרת עולם

ליקוטים יקרים בעניני ראש השנה - מחכמינו ורבותינו ז"ל

מפתח

ר"ה עד יוהכ"פ - עשרת ימי תשובה

היאך זכינו ל' ימי תשובה (סעיף ב"ג) * בימים האלו הקב"ה מאיר על ישראל אור הפחד והיראה - לפי היראה שמקבל ב"ה, כך נשאר הרושם לכל השנה (סעיף ד') * בימים האלו הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררות דלמטה (סעיף ה') * חייב לשמוח על מה שזכינו לזה ההתעוררות (סעיף ו') * בימים האלו אפי' ע"י תשובה מיראה וזונו נעשות כזכויות (סעיף ז').

ערב ראש השנה

הוא יום רצון וזמן של תשובה (סעיף ח"א) * ריבוי צדקות (סעיף י"ב) * טבילה - רחיצה - גילוח - נטילת צפרנים (סעיף י"ג-ט"ז) * תענית (סעיף ט"ז-י"ז) * תפילת מנחה של ערב ראש השנה (סעיף י"ח).

ראש השנה - יום הדין

טעם שהוקבע בא' בתשרי אף שנברא העולם בכ"ה אלול (סעיף י"ט) * תוקף קדושת היום (סעיף כ"ב-א) * חסד ה' שהודיענו משפט היום הזה (סעיף כ"ב-ב) * למה נקבע יום דין בכל שנה ושנה (סעיף כ"ד-א) * הקב"ה דן את העולם בשעת רצונו (סעיף כ"ד) * ישראל נכנסים תחילה לדין (סעיף כ"ד) * למה לא נקבעו ימי הדין בסוף השנה, אלא בתחילת שנה חדשה (סעיף כ"ח) * שלשה ספרים נפתחים, ענינו (סעיף כ"ט-א) * ב"ה נפסק ג"כ מה שיזכה בענין תורה ומצוות (סעיף ל"ב) * גם המתים נדונים ב"ה ויוהכ"פ (סעיף ל"ג) * ע"ז שממליכים הקב"ה עלינו זהו היודי בראש השנה (סעיף ל"ד) * זכויות מיוחדות לזכות בדין בחודש תשרי (סעיף ל"ה-ל"ו) * התחדשות לכל אחד מישראל (סעיף ל"ח).

הנהגות כלליות לראש השנה

תשובה (סעיף ל"ט) * כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה (סעיף מ') * המצוה של שמחת יו"ט בראש השנה (סעיף מ"א) * שמחה בראש השנה (סעיף מ"ב-ג).

ליל ראש השנה

יתפלל שתכלה שנה וקללותיה וכו' (סעיף נ"א) * הנהגות לליל ראש השנה (סעיף נ"ב) * הנהגות הסעודה (סעיף נ"ג) * סימנא מילתא היא (סעיף נ"ד-נ"ז) * כוונות שונות באכילת הסימנים (סעיף נ"ז-נ"ח) * גם יזהר מן הכעס ב"ה כדי שלא יהיה לסימן רע חי' (סעיף נ"ט).

תפילות ראש השנה

ממעלות התפילות של ראש השנה (סעיף ס"ב) * על מה יש לבקש - על מה יש לכוון בבקשתו (סעיף ס"ג-ס"ח) * בקשות פרטיות ב"ה שחל להיות בשבת (סעיף ס"ט-צ) * מה שיש לכוון כשמבקש על ה"חיים" (סעיף צ"א-צ"ב) * לבכות בתפילות ראש השנה - להתפלל

בקול ככי (סעיף ע"ג-ע"ד) * תפילה בקול או בלחש (סעיף ע"ה) * בענין המנהג להתפלל בכריעה (סעיף ע"ו) * נשמות האבות והמתים מצטרפים עמנו בביהכנ"ס בתפילתנו - טעם חדש שאין אומרים הלל (סעיף ע"ז) * ע"י תפילה בכוונה יכול לתקן תפילותיו של כל השנה (סעיף ע"ח) * יזהר להודות לה' על שחננו חיים וכו' בשנה שעברה (סעיף ע"ט) * סימן לדעת באיזה שעה הוא נידון (סעיף פ') * אמירת "אדון עולם" (סעיף פ"א) * בכל התפילה כשמזכיר "המלך" ירים את קולו (סעיף פ"ב-פ"ג) * "ותמלוך עלינו אתה ה' לבדך" (סעיף פ"ד) * אמירת פיוטים (סעיף פ"ה) * תפילת "אבינו מלכנו" (סעיף פ"ו-פ"ח) * תפילה להוליד בנים מסוגלת דוקא בראש השנה (סעיף פ"ט) * בהוצאת הספרי תורה יתפלל על בניו (סעיף צ') * מוסף (סעיף צ"א) * "עלינו לשבח" (סעיף צ"ב) * מלכיות וזכרונות שופרות (סעיף צ"ג) * מוסף - חזרת הש"ץ - "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין וכו'" (סעיף צ"ד) * "היום הרת עולם וכו'" (סעיף צ"ה-צ"ו) * לנגן הקדיש שלאחר מוסף (סעיף צ"ח) * אופן היציאה מבית הכנסת (סעיף צ"ט) * תפילת מנחה (סעיף ק').

תקיעת שופר

מעורר זכות העקידה (סעיף ק"א-ק"ב) * מבטל קטיגוריא (סעיף ק"ג) * מהפך הדין לרחמים (סעיף ק"ד-ק"ח) * השופר מעורר כלל ישראל לתשובה (סעיף ק"ט-ק"י) * עשרה רמזים במצות תקיעת שופר - מרבי סעדיה גאון ז"ל (סעיף ק"י-קט"ז) * גודל החיוב להתעורר בתשובה לפני התקיעות (סעיף ק"י) * דברים נפלאים - ממה שמוהר"ר שלום שרעבי ז"ל היה דורש לפני התקיעות (סעיף ק"ח) * אמירת וידוי בין התקיעות דמיושב (סעיף ק"ט) * הנהגת הגר"ח מוואלאזין ז"ל בתקיעת שופר (סעיף ק"כ) * תוקעים על הבימה, טעמים בזה (סעיף קכ"א) * תוקעים פעמיים כדי לערבב את השטן, ענינו (סעיף קכ"ב-קכ"ז) * אסור להפסיק מן הברכות עד סוף התקיעות דמעומד (סעיף קכ"ח-קכ"ט) * מה שיש לכוון בתקיעת שופר (סעיף קל-קל"א) * תקיעה גדולה, ענינו (סעיף קל"ב) * כשחל ר"ה בשבת מדת הדין מבוסס וממותק בלי תקיעת שופר (סעיף קל"ג-קל"ד) * כשחל ר"ה בשבת ישמעו דברי תוכחה במקום השופר (סעיף קל"ה).

אמירת תשליך

המנהג - וטעמיו (סעיף קל"ו-ק"ס) * אמירת תפילת החיד"א ז"ל (סעיף קמ"א) * עוד הנהגות קמ"ב-קמ"ד).

עוד הנהגות לראש השנה

אמירת תהלים (סעיף קמ"ה-קמ"ו).

עשרים ותשע עצות לקבלת התפילה (עמ' 12).

מכור
אסיפת
הקנים

ודקה ומשקח מתורת זקני הדורות זי"ע

הדפסה א': אלול ה'תשס"ט
הדפסה ב': אלול ה'תשע"ג
הדפסה ג': אלול ה'תשע"ה
הדפסה ד': אלול ה'תשע"ו

כל הזכויות שמורות ל:

מרדכי אורי גולוב

Mordechai Uri Golob

423 Third St.

Lakewood N.J. 08701

מוזתר לצלם - מצוה לפרסם

732-363-0879

hht613@gmail.com

באימייל הנ"ל ניתן להרשם לקבל עוד ליקוטים
בעלי ערך רב שיופצו בעתיד בעזה"ת

יום הרת עולם

ליקוטים יקרים בעיני ראש השנה - מחכמינו ורבותינו ז"ל

ר"ה עד יוהכ"פ - עשרת ימי תשובה

א. "דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצֵאוֹ קִרְבָּהוּ בְּהִיטּוֹ קְרֹב" (שפייע נ"ה ו'), אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים (ראש השנה יט.).

ב. מפני מה נתנה קורת רוח בעשרת הימים מראש השנה ועד יום הכפורים (שהקב"ה מצוי וקרוב באלו הימים לקבל בתשובה, אפילו תשובת יחיד, יותר מכל השנה (ישועות יעקב)? כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ונמצא שלם בכולם, לפיכך נתן הקב"ה לישראל עשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. וכנגד עשרת הדברות שקבלו ישראל בסיני. (תנא דבי אליהו זוטא כ"ג).

ג. ואיתא במדרש (הפלא המיד"ל ו"ל נספר כסא דז' - דרוש ט"ו, ונעזר מקומות), בשעה שעמד אברהם אבינו ע"ה את יצחק, אמר "רבונו של עולם, תן לבני עשרת ימי תשובה!" ע"כ. ועיין עוד לקמן סעיף ל'.

בימים האלו הקב"ה מאיר על ישראל אור הפחד והיראה לפי היראה שמקבל בר"ה, כך נשאר הרושם לכל השנה

ד. כתבו המקובלים שלהיות שכל התורה כלולה ביראה ואהבה, יראה על מצוות לא תעשה, אהבה על מצוות עשה, והן האדם להיותו חומר עכור עפר מן האדמה דומה למי שענינו סגורות ויושב בבית אפל שעולם חושך בעדו, וצריך לזה שיפתח עיניו וגם שיבוא לו נר כדי שיראה מאורות, דברידא לא סגי, אמנם כשיבוא לו נר אף אם עיניו סגורות מרגיש קצת באור הנר, ואם יפתח עיניו מעט יראה אור מעט, ולפי השיעור שיפתח עיניו ככה יראה אור הגדול מהנר הגדול אור בהיר. כן האדם, מחמת שעניו שכלו סתומים מלהסתכל במושכלות ומלהשתדל על כך, וגם שהוא יושב בעוה"ז, עולם השפל ואפל, מתוך כך הכסיל בחושך הולך, טח מראות עיניו מהשכיל לבו איך ליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא, ואינו מרגיש ביראה ואהבה כלל, ואינו יכול לכיין דעתו מאחר שאינו יודע טיבה של אהבה ויראה רק מן השפה ולחוץ, שאינו רואה ממי צריך לירא ולמי צריך לאהוב, ואינו מתעורר לכך.

מה עשה הקב"ה, שרצה לזכות את ישראל עם סגולה? נתן להם מועדי ה' מקראי קדש, אשר בהם משפיע עליהם הקב"ה שפע קדושה ומאיר אורו. בראש השנה וימים נוראים מאיר אור הפחד והיראה. וזהו הטעם שאין לך אדם מישאל שלא יהא מרגיש יראה ופחד, כל אחד לפי בחינתו ולפי הכנתו שעשה מקודם, ולפי פתיחת עיניו. יש ירא יראת הרוממות, ויש ירא יראה מועטת, יש ירא יראה גדולה, ויש יותר ויותר גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם. ולפי השפע והארה שמקבל בראש השנה, כך נמשך עליו ונשאר הרושם לכל השנה! וזהו סוד הכתוב (משלי ט"ו ט"ו) "באור פני מלך חיים". הנה כי כן לו בכח יגבר איש בראש השנה להיות לבו מלא יראה ורתת וזיע מפחד ה' ומהדר גאונו. ואע"פ שאמרנו שתלוי בהכנתו של אדם, מ"מ מאחר ששערי יראה פתוחים, בהתעורר אדם עצמו ימצא עזר כנגדו ומצא כדי גאולתו, וחיתה נפשו לכל השנה כולה, ובלבד שלא יסיח דעתו, כי אם כל היום יהיה רק עסוק להעמיק ולהתמיד במחשבתו ליראה את ה' הנכבד והנורא יראת הרוממות בגין דאיתו רב ושלט עיקרא ושורשא דכל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב. (פלא יועץ - עין "ראש השנה").

בימים האלו הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררות דלמטה

ה. כתב בפסר יצירות דבש (מ"א דרוש ט"ו): בעשרת ימי תשובה הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררות דלמטה כלל, רק הוא מעורר אותנו כעין מעשה בראשית שהיה כטל לישראל. וזהו "דרשו ה' בהמצאו", שהוא ממציא עצמו לנו טרם קראינו אליו, רק אדרבה הוא נמצא מקודם לעורר לבנו לתשובה. ולכן אם אדם יתן ללבו, ויגיש בלבו תמיד ב' ימים אלו רוח התעוררות לתשובה ויראת ה', אף שמפליג לדברים אחרים, מ"מ לבו דופק לתשובה, והוא כי הקב"ה מעורר אותנו בימים אלה לתשובה בלי הכנה דלמטה. וא"כ איפה כי ה' חפץ בנו וקורא אותנו לעבודתו ולתשובתו, איך נעבור רגע א' ח"ו לבטלה. עכ"ל.

חייב לשמוח על מה שזכינו ליה ההתעוררות

ו. ובדרשות חתם סופר (מ"א דף ט"ו ט"ו ד"ה למ) כתב: "לכו אכלו משמנים וגו' כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חיות ה' היא מעוזכם", הוא פסוק בנחמיה (מ"ו), ונאמר בראש השנה, ע"ש. וי"ל כך, דכתיב (מלכים י"ד ו') "מי יתן מציון ישועת ישראל בשבח ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל", יובן

כך, כי הנה בימים הקדושים ישלח מקדש עזרו לעורר לב כל ישראל לתשובה. וא"כ בתשובה כזה יש לבעל דין לחלוק ולומר כי לא עשו תשובה רק ע"י התעוררות שלך, ולא עינה מלבם. אמנם משום כך מצוה לשמוח בבוא ימים אלו במצות עשה של תשובה, ומשמחת לבנו ניכר כי שמחים אנחנו לקראת בוא ורועים אנחנו לשוב ולחדול מעושי ידנו! וזהו "מי יתן מציון ישועת ישראל", פ"י איך אפשר שיתן ישועה ישראל בשבח ה' שבות עמו והם אינם שבים מעצמם, ועל זה בא כמתרץ "יגל יעקב ישמח ישראל", ועי"ז השמחה יותן ישועת ישראל. והן הנה דברי עזרא הנ"ל, כי היו עצבים בראש השנה, אמר להם בודאי אי היה באמצע השנה והיה התעוררות התשובה מעצמכם היה ראוי לעצוב, אך באשר היום קדוש והוא גורם ההתעוררות, א"כ אם תעצבו יהיה מקום לבעל דין לחלוק, על כן חדות ה' היא יהיה מעוזכם, לומר כי אנו שמחים שזכינו להתעוררות הלב, וק"ל. עכ"ל.

בימים האלו אפי' ע"י תשובה מיראה וזדונות נעשות זכויות

ז. איתא במסכת יומא (פו'): אמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר כו'. איני, והאמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות (דהיינו שכל זית נבלה שאכל היה ליה כאילו אכל קרבן פסח בירושלים, וכדומה (דרשות חתם סופר - מ"א דף ט"ו ט"ו ד"ה ס"א)), שנאמר כו'. לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה. עכ"ד הגמרא. ובדרושי הצ"ח (דרוש ו') כתב שזה שחילקו בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, היינו באמצע השנה, אבל בעשרת ימי תשובה אז מצוי הקב"ה לכל יחיד ויחיד, א"כ אפילו ע"י תשובה מיראה ג"כ יכול להיות שזדונות נעשו זכויות, ע"ש.

ערב ראש השנה

הוא יום רצון וזמן של תשובה

ח. ערב ראש השנה, הוא יום רצון (יותר משאר ימי חודש אלול), אע"ג שעשרת ימי תשובה הם ימי רצון יותר. (מגן אברהם או"ח מקפ"א ס"ק ט').

ט. כל שלשים יום שלפני ראש השנה מחויב לבער החמץ, הוא החומץ המעוול. וביום שלשים, שהוא ערב ראש השנה, יום אחרון מהשנה, אזי אין ביעור חמץ אלא שריפה, ויהיה מודה ועוזב ובל יראה ובל ימצא עוד, אפילו במשהו. וערב ראש השנה, שהוא ערב ראש חודש, לא גרוע מערב ראש חודש דעלמא (כל ערב ראש חודש הוא זמן של תשובה, ונקרא יום כיפורים קטן (ש"ה - מסכת חולין פרק מורה אור ד"ה ועפה יתבאר, ע"ה)), אדרבה כל שכן ערב ראש חודש זה, ושהוא יום אחרון בשנה ושהוא למחר יעמוד בדין, צריך להיות ירא וזוחל בכובד ראש והכנעה מן היום האיום הבא עלינו. (ש"ה - מס' ר"ה - נר מנחה).

י. וכתב רבינו החתם סופר ז"ל (דרשות חתם סופר דף ט"ו ט"ו ד"ה ג'): שבימים ראש השנה עצבות ושברון לא יזכר ולא יפקד, כי הוא מסטרא דקליפה וסטרא דדינא, ואין לעורר דין ביום ההוא (ראה לקמן סעיף מ"ט), משא"כ ערב ראש השנה שהיום מסוגל לכך - היום ההוא הוא ראוי לעורר על חטאיו ולבקש רחמים בבכיה ואנחה על כל חטא ופשע, והקב"ה מוותר שלישי, כידוע (תנא דבי ר' יוחנן ס"ג). עכ"ד. (והנה, עבודת חיפוש דרכיו וזכרון הנשכחות היא עבודה קשה, ועצה טובה לזה הוא לעיין בירידי הגדול של החיד"א ז"ל, שימצא שם רוב החטאים שנשכח בהם במשך ימות השנה, ונמצא תשובתו קרובה בעו"ה).

יא. וגם התענית ותשובה בערב ראש השנה הוא תועלת גדול שיתקבלו התפילות בראש השנה, שע"י תיקון מעשים תפילתו יפעול. (א"ף המגן - סי' מקפ"א ס"ק ע"ה).

ריבוי צדקות

יב. כתב ה"ר אשר ז"ל, ערב ראש השנה נהגו להתענות, ולעשות צדקות גדולות, כדאמרין (נדרים ו'): אגרא דתעניתא צדקתא. (פסר כ"ב סימן ס"ד). וזו הצדקה, היא במקום קרבן על עוונותינו (פ"ב - או"ח סוף סי' מקפ"א). וכתב בפסר מהרי"ח (הלכות ר"ה): כל מה שיתן צדקה לעניים בערב ראש השנה יתן בעין יפה, וכן כל צדקה (ע"י בבא בתרא ט:). עכ"ל.

מבילה - רחיצה - גילוח - נטילת צפרנים

יג. מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה. (שו"ע או"ח מקפ"א ד'). ובפסר מהרי"ח (ה"ר ר"ה ג'): דרש מהר"י סג"ל, מנהגא הוא בישראל לרחוץ ולגלח וליטול הצפרנים בערב ראש השנה להטהר נגד יום הדין, שכן איתא

במדרש, שאנו מראים את עצמנו שאנו מובטחים באל-ל רחום שמכפר וסולח לעונותינו, לכן מראים את עצמנו שמחים בנקיות ובטהרה, ולא עצבים ומנוולים כאבלים מאימת הדין שלפניהם, כי אם בשמחה ובלב טוב. עכ"ד.

וזה לשון מאמרם ז"ל (יושע' ר"ה ג', ו"כ וילקוט' דברים ס' מנח"א): כתיב (דברים ד' י"ז-י"ח) "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וגו'". רבי חמא בי רבי חנינה ורבי הושעיה, חד אמר, איזו אומה כאומה הזאת [שיוצאת אופיה של אלוהים] (וילקוט'). בנוהג שבעולם, אדם יודע שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו [ואינו חותך צפורניו (וילקוט')], לפי שאינו יודע היאך דינו יוצא. אבל ישראל אינן כן, אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם (בילקוט': ומגלחין שערם) [ומחתכין צפרניהן (וילקוט')]. ואוכלין ושותין ושמחים [בראש השנה לפי (וילקוט')]. [ש]יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים [ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם (וילקוט')]. עכ"כ.

יד. וכתב בספר סדר היום (סדר מועד אלוהי), אע"פ שאמרו ז"ל יטול צפורניו ויגלח וילבש לבנים ויתעטף לבנים להראות שיצא בדימוס ואין אופי של אומה זו כאומה אחרת כו', אין הענין הזה שישמח האדם ויגיל וישליך את רוע מעשיו אחרי גוו ויבטח במקום שיוציא לאור משפטו. חלילה להאמין כן. אלא ודאי יהא עצב וסר וזעף על חטאתיו וכו' ויבקש עליהם מלפני אלקינו יתברך ויתעלה, שהוא מקבל שבים ומוחל וסולח. ואחר שיעשה מעשה הראוי לו, יעשה מעשה כמו שמוכתח לו שיצא משפטו לאור, וילבש לבנים ויעשה כל מעשה המראה לבני האדם שמחה וששון, ובפרט לעיני האומות שיכירו וידעו אהבתו של אלקינו ית' עמנו מכל אומה ולשון. אבל סוף סוף צריך שלבו יהיה נכנע נשבר ונדכה בתשובתו הגדולה, מחכה ומקוה רחמי שמים כי רבים הם. עכ"ד, וכ"כ בספר ש"י'ה הקדוש (מס' ר"ה - נר מלוא אות י') כע"ז.

טו. ועוד כתב בספר סדר היום (ס'): גם צריך שיטהר עצמו וגופו ממש, שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה, אע"פ שאין דרכו בכך כל השנה, ביום הזה הנורא צריך עכ"פ לטבול להשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו עמו כל ימות השנה. ובכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, קל וחומר בראש השנה שצריך אדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתיצב לפני אלקיו יתברך ויתעלה מן הבא בידו. עכ"ל. ובספר בלבו (סמן ס"ד) בשם ספר מנהגות לר' אשר מלוניל ז"ל כתב שנוהגין לטבול מפני שתפילות ראש השנה ויום הכפורים צריכות טהרה מאוד. עכ"כ.

תענית

טז. נוהגין להתענות כולם בערב ראש השנה. וסמך לזה ממדרש ר' תנחומא (אמור כ"ג) "ולקחתם לכם ביום הראשון", וכי ראשון הוא, והלא ט"ו הוא? אלא ראשון לחשבון עוונות. משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותה. כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו "אין לנו מה ליתן לך". הניח להם שליש. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו, הניח להם שליש שליש. כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו, והניח להם הכל. כך המלך זה הקב"ה, בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עוונות כל השנה, ערב ראש השנה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש עוונותיהם, בעשרת ימי תשובה בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלשים. ביום הכפורים הכל מתענין ומוותר להם הכל. במוצאי יום הכפורים עוסקים במצות סוכה ולולב ואין עושין עוונות, לכך קורא יום טוב ראשון "ראשון לחשבון עונות". (מזר' אור' ס' מקפ"א). וכ"כ בשולחן ערוך (מקפ"א ז'): נוהגים להתענות ערב ראש השנה. עכ"כ.

יז. כתב הבית יוסף, אע"ג דאיתא במדרש דבערב ראש השנה הגדולים מתענים, נהגו כולם להתענות משום דבדבר של צער הרוצה לעשות עצמו גדול עושה, כדאיתא פ"ק דתענית. עכ"ל. וע"ע במגן אברהם (מקפ"א ס"ק ט') מש"כ בזה. ורבינו החתם סופר ז"ל (מורת משה השלם - דברים עמ' קל"ג ד"ה אהס) תייר דבימים הראשונים היה ניכר מי גדול ומי בגדר בינוני וקטן, אבל בעו"ה שרו חכימא למהוי כספריא וכו', ואינו ניכר שוע לפי דל וכו', והקב"ה יודע מי ממנו גדול, ומקבל תפילתו בערב ראש השנה כתפילת הגדולים. עכ"ד, וכ"כ כע"ז בדרשות (דף שס"ז טור ז' ד"ה אהס).

ובמקום אחר (דרשות חסד סופר - דף שס"ט טור ג'-ד) כתב: לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב בני עליה המה מועטים, אלא אמרו חז"ל (תענית מ). "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו", ואפילו הכי "והוא רחום יכפר עון". אמנם זה כל השנה כולה שהקב"ה פוקד לרגעים אין השגחתו רוצה לבדוק גנאי נסתרות לבבם והוא רחום יכפר, אך בראש השנה הוא יום

הדין שהקב"ה בוחן ובודק גנאי נסתרות, דכתיב (מלכים ל"ג ט') "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". וזה נס נפלא שתהלה לא-ל יתברך אתה בחרתנו מכל העמים ועדיין חביבותיה גבן, ובכל שנה ירדנו עשר מעלות בעו"ה ומ"מ בתקופת השנה של ראש השנה ויום הכפורים הרי אנו יהודים כמו שהיינו, ישתבח הבורא ית"ש על זה שהוא יותר מקריעת ים סוף. ולפי זה את שפיר ומיושב קושיית מגן אברהם, דבערב ראש השנה טרם יורד המלך ית"ש לבחון חדרי לבות אזי עמך כולם צדיקים והם גדולים נגד כל שבעים אומות העולם, על כן הכל מתענים. עכ"ד בקיצור. וע"ע בסדר היום.

תפילת מנחה של ערב ראש השנה

יח. כתב בספר מטה אפרים (מקפ"א י"ז): בערב ראש השנה נכנסין להתפלל מנחה בבית הכנסת בעוד היום גדול כדי להתפלל תפילת מנחה בכוונה הרבה, ומאייכין בה קצת מאחר שהוא מנחה אחרונה בצאת השנה והקדמת תפילה טרם בוא יום הגדול. עכ"ל. וכ"כ בספר בן איש חי (שנה ח' - הלכות - נגזר סעיף ז'): יזהרו בתפילת מנחה של ערב ראש השנה, כי היא תפילה האחרונה. עכ"ל.

ראש השנה - יום הדין

יט. העולם נברא בכ"ה אלול, ואפילו הכי הוקבע א' בתשרי ראש השנה, הואיל ועיקר בריאת עולם האדם הוא התכלית, ואפילו כל מלאכי מעלה הכל נברא בשביל האדם, בשביל צדיק אחד שיש נחת רוח להקב"ה כשעושה רצונו, על כן יום זה נקרא "תחילת מעשיך". (דרשות חתם סופר - דף שס"ז טור ז' ד"ה אהס), וכ"כ בספר זכר דוד - מלמד ג' פרק ס"ג).

כ. אפילו אשר לא שת לבו ליראה את ה' איום ונורא בשאר הימים, מי לא יירא כהיום הזה. (פלא יועץ - עין ראש השנה).

כא. היום הזה, [הוא יום הדין לכל באי העולם על כל הקורות אותם עד תשרי הבא (ר"ה ט', ורש"י ד"ה ר' נחמן)], יום הוא שכל טובות העולם ורעותיו בענין מזונות האדם וחיותו וקיום בניו נגזרים ביום הזה, כל אחד ואחד בפרט. יום הוא שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון ובו מתבררים לפני ה' הנסתרות והנגלות, יום שכל העולם עומד בסכנה, כאשה הרה שיש לה צירים וחבלים ואינה יודעת אם תנצל ואם תמות, ומזה אנו אומרים "הרת עולם". יום הוא שאין אומרים בו הלל, שכן דרשו רז"ל (ר"ה ל"ג): א"ר אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה "רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים?" אמר להן "אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה?!" (בד הקמח לנצני נצני ז"ל - עין ראש השנה).

חסד ה' שהודיענו משפט היום הזה

כב. היה מחסדי ה' יתברך שהודיענו בתורתו הקדושה משפט היום הזה, לבעבור נהיה וזיזין בו ולמען הכין עצמנו לתפילה ותשובה ולהיותנו חרדים מאימת הדין כשנתבקש מצד המלך ה'. (בד הקמח לנצני נצני ז"ל - עין ר"ה).

כג. ודומה לזה בספר בינה לעיתים (מ"א דרוט א') שכתב שהוא מן הדברים הזרים ורחוקים מההיקש השכלי, לצייר אצלו יתברך ויתעלה ישיבה בדין וליחד לזה יום פרטי, כי לחכמתו וידיעתו הבלתי בעלת תכלית מה צורך לכל זה, הלא ברגע אחד צופה ומביט ויודע הזכאי והחייב! האם יצטרך, חלילה, להצעת טענות או לקבל עדות וכיוצא מהפרטים הנדרשים במשפט לדעת היכן הדין נוטה? חלילה, כי אין שום חסרון מאלה לפני גדולתו. אלא הסכימה וגזרה חכמתו יתברך לסיבה ידועה אצלו. וההוראה השטחית שיוכל השכל לקבל בזה, הוא שהקב"ה עושה כן לתועלת האנשים, שע"ז ישתדלו להכין עצמם באופן שיצאו זכאים בדינם. עכ"ד בקיצור.

למה נקבע יום דין בכל שנה ושנה

כד. ובספר החינוך (מלוא ש"א) כתב: היה מחסדי הא-ל על בראיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה, כדי שלא יתברו העוונות ויהיה מקום לכפרה, והוא רב חסד מטה כלפי חסד, וכיון שהם מועטים מעביר עליהן. ואם אולי יש בהם עוונות שצריכין מירוק, נפרע מהם מעט מעט, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה (ע"ד). אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. ואם לא יפקדם עד זמן רב, יתברו כ"כ עד שיתחייב העולם כמעט כלייה, חלילה. נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם. עכ"ד.

ואשריו ואשרי יולדתו של הזוכה בכל שנה ושנה לטהר עצמו בתשובה, ולא ישר חובות ודקדוקים משנה לשנה, באופן שכשיפטר מן העולם הזה לא ימצא אחריו נושה ובידיו לא דבק מאום, ותעלה נשמתו למקום מנוחתה

בלי שום מעכב ומסורב בידה, אלא אדרבא תמצא מלאכי מרום יעלו עמה ללוותה ממקום למקום, ויפתחו לה שערי צדק שתעלה במעלות למקום שממנו חוצבה, כל אחד כפי ערכו. (סדר היום - סדר ר"מ אלול).

כה. וכתב בספר החינוך (סס) דכיון שהיום הזה הוא קיומו של עולם, כנ"ל, לכן ראוי לעשות אותו יום טוב, והוא במנין מועדי השנה היקרים. ואולם מהיותו יום מועד לדון כל חי, ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי השנה. וזהו ענין "זכרון תרועה" הנזכרים בו, כי התרועה קול שבור, לרמוז שישבור כל אחד תוקף יצרו ויתנחם על מעשיו הרעים. וזהו הטעם שלא קבעו ז"ל לומר הלל במועד הזה, שאין ראוי לו לאדם לומר שירה והוא עומד בדין, וכדאמר רבי אבהו בפרק אחרון בראש השנה (לג): "עכ"ד.

✧ הקב"ה דן את העולם בשעת רצונו

כו. עוד מחסדי המקום, שהוא דן את העולם כולו בשעת רצונו, בחודש תשרי, שיש בו מועדים ומצוות הרבה, שופר ויום כיפור וסוכה וארבעה מינים, ועל כן הוא נקרא "שביעי" (ויקרא כ"ג כ"ד), שהוא שבע במצוות. (אבודרהם - בשם הרמב"ם). ועוד, הוא זמן שהוקבע לכפרה ולסליחה, דבאחד בתשרי היה אדם הראשון נידון ויצא זכאי, ואמר לו הקב"ה (פסוקא דר' פהא כ"ג) "זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאים בדימוס". על כן, כיון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל בדינם, לכן הוא דן אותם ביום הזה שכבר הוקבע לכפרה ולסליחה. (ר"ן ראש השנה ג. דפ"י ס"ה).

✧ ישראל נכנסים תחילה לדין

כז. ישראל נכנסין תחילה לדין, כדבר חסדא, דאמר רב חסדא, מלך וציבור, מלך נכנס תחילה לדין, שנאמר (מלכים א' ח' י"ט) "משפט עבדו ומשפט עמו". מאי טעמא? אי בעית אימא, לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי. ואיבעית אימא, מקמי דליפוש חרון אף. (ראש השנה ס:).

✧ למה לא נקבעו ימי הדין בסוף השנה, אלא בתחילת שנה חדשה
כח. רבינו מהר"ם קורדוביר"ו זצ"ל כתב, יש לחקור למה יהיה הדין יום ראש השנה שהוא שנה אחרת, והיה ראוי יום הדין להיות בסוף שני שלישי חודש אלול, ובסוף אלול יהיו עשרת ימי תשובה ויום הכפורים, והיה צודק שעונות שנעשו בשנה זו יתכפרו בשנתו, ולא בשנה אחרת. עכ"ד. ואפשר לישב במה שאמרו בילקוט שמעוני (נמננר פרק כ"ט - סימן משפ"ב): רבנן אמרי, "יספת לגוי נכבדת" (שע"ה כ"ו ט"ו), כל מה שאתה מוסיף לנו ימים טובים, אנו מוסיפין לך קרבנות. א"ר לוי, בכל חודש וחודש [שבקיץ] ביקש הקב"ה ליתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן עצרת, בתמוז היה בדעתו ליתן להם מועד גדול ועשו העגל ובטל תמוז ואב ואלול, ובא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכפורים והחג. א"ל הקב"ה, לאחרים הוא פורע, ושליו אינו נוטל, תן לו יומו - "ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (נמננר כ"ט ל"ה). עכ"ל. אמור מעתה שלפי האמת ראש השנה היה בתמוז, ויום הכפורים באב, והיה דן הקב"ה בהם, אלא בשביל העגל אתהווי אשתחו המועדים עד תשרי, ושקטה נחה חקירת רבינו הרמ"ק ז"ל. וקרוב לזה תירץ בספר מאיר לארץ. (מדבר קדמות להס"ד ז"ל - ר' י"ד).

✧ שלשה ספרים נפתחים

כט. שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה (זה שאמר "לחיים" ו"למיתה", אינן בימים לבד, אלא כל הענושים שבעולם הזה, כגון נגעים ומיתת בנים ועוני וכיו"ב, כולם כינו אותם חכמים בשם "מיתה". וכינוי השקר והגמול הטוב, אמרוהו בלשון "חיים".) (שער הגמול להרמב"ם - פרק ב', ו"ע רע"ב ר"ה טו:). בינונים תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, וזכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. (ראש השנה טו:).

ל. ואיתא במדרש (ילקוט שמעוני - ישעיהו א' ס"ה שפ"ט, ופסיקתא רזמי פרשה מ'): אמר הקב"ה, בראש השנה אני דן את עולמי, ובו ביום הייתי צריך לגמור את הדין. ולמה אני תולה עד עשרה ימים? כדי שיעשו תשובה. "ושבה והיתה לבער" (ישעיהו ו' ג'), שאם עשיתם תשובה באלו הימים, אפילו אם יש בככם כמה עבירות, אני מבטל מן העולם ומזכרה אתכם. ואם לא עשיתם בהם תשובה, הווי יודעים שדינכם מתפסק ביום הכיפורים. ולא עשיתם בככם, אלא אתם עשיתם בעצמכם. למה? שכן התקנתי לכם, שתהיו תוקעים בשופר בראש השנה כדי שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמיכם לתשובה.

אמר הנביא "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו" (עמוס ג' ו'), לפיכך "אם יהיה רעה בעיר וה' לא עשה" (סס). עכ"ד.

לא. מקשינן, מאי טעמא פותח שלשה ספרים כלל בראש השנה וממתין לבינונים עד יום הכפורים, היה להמתין עם כל הספרים עד יום הכפורים. וי"ל משום שאם היו הבינונים נשפטים עם הצדיקים היו נחשבים לרשעים בערך הצדיקים, על דרך (מלכים א' י"ז י"ח) "באת אלי להזכיר עוני ולהמית את בני". וכן אי היו נשפטים עם הרשעים היה מפיש חרון אף ע"י הרשעים, ובעידן ריתחא מדקדקים טפי. על כן נדונים הרשעים והצדיקים שניהם בראש השנה, ומשיירם הבינונים עד יום הכפורים שהוא יום רצון ויום מחילה, ויוצאים זכאים בדינם. (דרשות חתם סופר - דף ד' טור ד' ד"ה ו').

✧ בראש השנה נפסק ג"כ מה שיזכה בענין תורה ומצוות

לב. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דרכי - דף ב' טור ב' ד"ה ז') שבראש השנה, תחילה נפסק מה יזכה בענין תורה ומצוות, היינו חיים נצחיים. ואח"כ נפסק עליו חיי העולם הזה, באגב וטפל. עכ"ד.

ולתועלת הענין אעתיק כאן דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן קל"ה) וז"ל: אם שואל דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על לימוד התורה או על דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו אע"פ שאין בידו מעשים טובים. עכ"ל.

✧ גם המתים נדונים בראש השנה ויוה"כ

לג. גם המתים שכבר מתו נדונים בראש השנה ויום הכפורים, ומשום הכי מזכירים נשמתם ונודרים צדקות בעדם. (דרשות חתם סופר - דף ט"א טור ב' ד"ה ט"ס). וכן מצאתי בספר זכר דוד [להר"ר דוד זכות ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק מודונה - נדפס בשנת תקצ"ז] (מלמד ג' פרק ס"ב - דף נה: דפוס), וז"ל: דין יום זה אינו לחיים בלבד, אלא בו נידונים ג"כ המתים להעלותם למדרגה אחרת. והיינו דקאמרינן "ופוקד כל יצורי קדם". ועיין בספר מקדש מלך פרשת תצוה דף קמ"ב ע"א. ולנשמות נגזר עליהם ג"כ על הגלגול, כמ"ש האר"י ז"ל, וכו'. עכ"ל.

✧ עי"ז שממליכים הקב"ה עלינו זהו היודי בראש השנה

לד. אמרו חז"ל (ר"ה טו). אמר הקב"ה "המליכוני עליכם כדי שיעלה זכרוניכם לטובה בשופר". י"ל דלגבי הקב"ה טוב להתודות דוקא, משא"כ לגבי מדת הדין ובית דין של מעלה מעורר הדין בהזכירו חטא, וביום ראש השנה יבואו בני אלקים להתייצב על ה', א"כ צריך תחבולה מה לעשות. ע"כ אמר הקב"ה "המליכוני עליכם". ובאמת הוא דבר תימה מה ענין להמליכו היום מיומים, והקב"ה מלך עולם ועד. אלא דמורה כאילו עד עתה מרדנו במלכותו ית"ש ועכשיו אנו מחדשים המלוכה, וזה במחשבה, ומ"מ הוה וידוי לפני הקב"ה, היינו "המליכוני כדי שע"ז יעלה זכרוניכם לפני לטובה", "זכרוניכם" דייקא, בזכרון ולא בדבור וידיו פה. (דרשות חתם סופר ס"א דף ו' טור א'). וע"ע לקמן סעיף ק"ט.

✧ זכויות מיוחדות לזכות בדין בחודש תשרי

לה. "בחודש השביעי", ר' ברכיה היה קרי ליה "ירחא דשבעתא", שבו נשבע הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה, הה"ד (נלאשט כ"ג ט"ו) "ויהאמר בי נשבעתי נאם ה'". מה צורך היה לשבעה? ר' ביבי בר אבא בשם ר' יוחנן אמר, עמד אברהם אבינו בתפילה ותחנונים לפני הקב"ה, ואמר לפניו "רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך, בשעה שאמרת לי (נלאשט כ"ג ז') "קח נא את בנך את יחידך", היה בלבי מה להשיבך והיה בלבי מה לאמר, 'אתמול אמרת לי (נלאשט כ"א ז') כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר לי והעלהו שם לעולה?!' אלא כשם שהיה לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השבותיך 'בחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו' (מלכים א' י"ד), כך כשיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם ועמוד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים ותרחם עליהם ותהפוך להם מדת הדין למדת רחמים!" אימתי? בחודש השביעי (תשרי). (ויקרא רבה כ"ט ט').

לו. אמר רב נחמן, כל הבלים וכזבים שבני אברהם אבינו עושים בעולם הזה, כדאי הוא לכפר בעד כולם, הה"ד (יהושע י"ד ט"ו) "האדם הגדול בענקים", "במאזנים לעלות", במאזנים הוא מתכפר להם בחודש שמזלו מאזנים. ואיזה? זה חודש תשרי - תשרי ותשובה ותכפר על חובי עמך. אימתי? בחודש השביעי. (ויקרא רבה כ"ט ט').

לז. ד"א, בחודש השביעי שהוא משובע בכל גתות בתוכו, ברכות בתוכו, כפור בתוכו, סוכה בתוכו, לולב וערבה בתוכו. (ויקרא רבה כ"ט ט'). לא

כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, דן את אוהבו בשעת רצונו, ודן את אויבו בשעת כעסו. והקב"ה דן את העולם כולו בשעת רצונו, בחודש תשרי שיש בו מועדים ומצות הרבה, שופר וכפור וסוכה ולולב בארבע מינין, ועל כן נקרא "שביעי", שהוא שבע במצות. (אבודרהם - סדר מפלת ר"ה, בשם הרמב"ם).

✽ התחדשות לכל אחד מישראל

לח. אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל "בני, מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם לפני, כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה". (ויקרא רבה כ"ט י"ג). פירוש, סימן יפה הוא שאם האדם עושה תשובה ברי"ה מעלה עליו הקב"ה כאלו עכשיו נעשה בעולם שכל אדם החוזר בתשובה דומה הוא כבריה חדשה והשם נקרא לו שם חדש (אבודרהם סדר מפלת ר"ה).

✽ הנהגות כלליות לראש השנה

✽ תשובה

לט. בראש השנה הקב"ה שולח התעוררות ממעל לכל איש ישראל לשוב אליו. (דרשות חתם סופר - דף י"א טור ד' ד"ה וינקוט). וע"ע לעיל סעיף ה', ולקמן סעיף ק"ח, ולעיל סעיף ז', ותחי נפשך.

✽ כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה

מ. אמר ר' יצחק, כל שנה שרשה בתחילתה (פ"י שישראל עושין עצמן רשין בראש השנה, לדבר תחנונים ותפילה (רס"י)), מתעשרת בסופה (שמתוך שישראלים רשים, לבס נשבר, ומרחמים עליהם מן השמים (מוס' ד"ה עשה)). (ראש השנה טו:). ומה יחרד לב האדם האוהב את עצמו ואת בני ביתו התלויים עליו להטיב דרכו, ולכל הפחות לשבור רוחו בשברון לבב, אשר הוא יסוד הראשי להיות מגן על הסכנה הגדולה המרחפת, כמאמר חז"ל ראש השנה, כל שנה שרשה בתחילתה כו'. (הג"ר ישראל סאלאנטער ז"ל - ספר אור ישראל ו'). ואע"ג שאנו בטוחים שנצא זכאים בדין, מ"מ צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין, ועל ידי כן נזכר לזכות. (משנה ברורה מקפ"ד ס"ק א').

✽ המצוה של שמחת יו"ט בראש השנה

מא. כתב בספר שאגת אריה (סימן ק"צ) דשייך שמחת יום טוב בראש השנה נמי כשאר ימים טובים, אלא שאין בו קרבן שלמי שמחה, דל"נ קרבנות של רגלים אלא בג' רגלים בלבד, אבל בשאר מילי מצות שמחת יו"ט עליו. ע"ש באריכות. וע"ע לעיל סעיף כ"ה.

✽ שמחה בראש השנה

מב. איתא בירושלמי (ראש השנה א' ג', וכ"כ גלוק"ש דנח"ס סי' תמכ"ה): כתיב (דנח"ס ד' ו' ח') "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וגו'". רבי חמא בי רבי חנינה ורבי הושעיה, חד אמר, איזו אומה כאומה הזאת [שיודעת אופיה של אלוה' (ילקוט)]. בנוהג שבעולם, אדם יודע שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו [ואינו חותך צפורניו (ילקוט)], לפי שאינו יודע היאך דינו יוצא. אבל ישראל אינן כן, אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים זקנם (בילקוט: ומגלחין שערם) [ומתחכין צפורניהן (ילקוט)] ואוכלין ושותין ושמים [בראש השנה לפי (ילקוט)] [ש]יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים [ומוציא דינם לכך זכות וקורע להם גזר דינם (ילקוט)]. ע"כ.

מג. ומהר"ש יפה אשכנזי ז"ל האריך בזה בספר יפה עינים, ובספר יפה מראה על הירושלמי העתיק כלל הדברים: כי יש בזה ב' טעמים. האחד, שלמה שראוי לשבח את ה' על משפטי צדקו אע"פ שיצא האדם מחויב בדינו, למה שהוא מבואר שאין עול בדינו ותכליתו לטובה לישראל להציל נפשם ממות בעולם הבא ביסורי העולם הזה אע"פ שמעט הם לגבי החטא, לכן יש לשמוח בראש השנה. וזה אומרו שיודעים שהקב"ה עושה להן ניסים, כי בטוחים בה' שיעביר על פשעם בכל מה שאפשר לפדותן ביסורין בחייהם להצילם ממות. ואף אם יהיו נדונים למיתה, הם בטוחים שהוא לטובתן, כי ה' עושה להם נס בהצלת הנפש במיתת הגוף, אף שאין ערך ביניהם ולפי הסברא לא יספיק להציל זה על זה.

והטעם הב', לפי שראוי לכל אדם שיחזיק עצמו מהבינוניים, כדאמרו בפ"ק דקדושין (מ:): לעולם יראה אדם עצמו חצוי זכאי וחצוי חייב וכו'. ולכן יאות להם השמחה מצד אחד והדאגה מצד אחר, כדרך שכתב בעל העקידה בשער ס"ז שהשברים המורכבים מתקיעה ותורעה כנגד הבינוניים, שהם שמחים לתקות שכר טוב מעשיהם ועצבים ליראת עונש מעשים רעים

שבידם. וכן נאמר אנחנו, שכנגד המעשים הרעים שבידם וקרובים להכריע לכף חובה, יאות לדאוג מן הפורענות ולהחריד הלב בתורעה ותפילה. אמנם מצד המעשים טובים שבידם, מצורף לזה שהם יודעים שה' חפץ למען צדקו להצדיקם ולכן מאריך עד יום הכפורים שאם ישובו יזכו ליכתב לחיים, לכן ראוי לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה. וזהו שאמרו, יודעים שהקב"ה עושה להם ניסים, שהמחילה היא דרך נס, כי לפי הסברא לא היה ראוי, אלא ש"חטאים תרדף רעה" (משלי י"ג כ"א). ועוד, שהתליה הזו שתולה עד יום הכפורים היא דרך נס, כי לפי הסברא היה ראוי שישפטם מיד בראש השנה, אלא דנס הוא שמאריך להם, כי ידו פשוטה לקבל שבים נגד מדת הדין, כמו שאמרו ז"ל (פסחים קט:). גבי (יחזקאל א' ח') "וידי אדם מתחת כנפיהם". ומעתה אנו קרובים לשכר, כי ביד האדם להכריע עצמו לכף זכות (עי' לעיל סעיף ל').

מד. ובספר לחיים בירושלים להגר"ח פאלאג'י ז"ל (דף כ"ה טור ד' נדפ"ר) הזכיר דברי מהר"ש יפה ז"ל הנ"ל, וכתב: ולי הפעוט נראה לומר עוד, דהרי הנס המופלא שאמרו רז"ל בענין הכרעת השקל דמעביר ראשון ראשון מרבה מחילה לחטאים, מי זוטרי. וגם דמערבב השטן בראש השנה על ידי התקיעה. וגם ביום הכפורים דנעשה השטן סניגור על ישראל. ובפרט בסתום פי שטן ע"י שער המשתלח, ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים, דהיה נס בזה ג"כ. ועוד, הנס דהיה מלבין לשון של זהורית להודיע אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אלא דהוא וגילו ברעדה, דמצד הבטחתו הוא השמחה, ומצד כי רבו פשעינו הוא היגון והצער בלבנו, ולהראות פנים שוחקות דאנו נשענים על רחמי יתברך. והוא ברור. עכ"ד.

מה. ובספר פדר היום (סדר ראש השנה) כתב שבצאת האדם מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויבטח בה' יתברך, ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה, וירחק ממנו כל יגון ואנחה, שלא ליתן פתחון פה למקטרג, כי אין לו מקום אלא במקום יגון ואנחה ומריבה וקטטה. וכן כתוב עליהם בדברי קבלה (ממיה מ') "קדוש היום לאלקינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוכם", אלא צריך לשמוח בלבד ולהראות שמחה לכל כדי לסמות עיניו של שטן. עכ"ד.

מו. ובספר הרוקח (הל' ר"ה סימן ר"ג) כתב: וצריכין ישראל לשמוח בראש השנה כדי שיזכר אוהב צדק כשעושין תשובה, דכתיב (ממיה מ' י') "חדות ה' מעוכם כי קדוש היום ואל תעצבו".

מז. כתב בספר החינוך (מנחת א"ח) דכיון שהיום הזה הוא קיומו של עולם (עי' לעיל סעיף כ"ד), לכן ראוי לעשות אותו יום טוב, והוא במנין מועדי השנה היקרים. ואולם מהיותו יום מועד לדון כל חי, ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי השנה. וזהו ענין "זכרון תרועה" הנזכרים בו, כי התרועה קול שבור, לרמז שישבור כל אחד תוקף יצור ויתנחם על מעשיו הרעים. וזהו הטעם שלא קבעו ז"ל לומר הלל במועד הזה, שאין ראוי לו לאדם לומר שירה והוא עומד בדין. עכ"ד.

מח. והנה, כתוב בספר החיים להגר"ח אחי המהר"ל (סלימה וממילה - פק ג') וז"ל: אין טוב לו לאדם בימים אלו, רק להעלות על ראשו תמיד אימת יום הדין ולהאיר ולהדליק את נר אלקים נשמת אדם בתוך הגוף האפל, ואז ידע כי בודאי יהא מסיק שאת. וזהו כונת רבותינו ז"ל (פסחים יג:). האי מאן דבעי למידע אי מסיק שאת כו', אי משיך נהורא ידע וכו'. וכו'. עיקרו של יום זה (ראש השנה) ויסודו הוא מה שיהא אדם ממוצע בין השמחה ובין הדאגה, דהיינו שיהא שרוי קצת בדאגה ובצער, ויהיה גם כן בטוח בהקב"ה. כו'. כל מי שעומד בדאגה ובצער בימים אלו, הקב"ה עושה לו נס ומהפכו לטובה ומוחל לו עוונותיו. עכ"ל. (ועוד כתב שם: הרבה בני אדם עושין אותו (ראש השנה) ימי משתה ושמחה, ואומרים שהם בטוחים בהקב"ה על פי המדרש שמביא הטור אורח חיים. וקורא אני עליהם "יכסיל בוטח ומתעבר" (משלי י"ד ט"ו), דחלילה לעשות כן, כמו שאכתוב בסמוך. וגם רוב פעמים שהן משתכרין בו ואין פחד אלקים לגדל עיניהם. ואז מדת הפחד הנוהגת ביום זה פוגעת בהם ח"ו, ודינא דמלכותא דינא, והבן אותיות "דינא", כי השם של אדנות ומלכותו אשר בכל משלה, ואשר היא כלולה ברחמים, יתהפך ח"ו לכולא דינא. ולפי דעתי שזהו פשוטו של (משלי י"ג כ"ג) "ויש נספה בלא משפט", שאינו רוצה לומר שנספה בלא חטא חלילה, אבל נספה הוא על שאינו נותן על הלב כי יום משפט הוא, שאמלא היה נותן זה אל לבו היה חסד א-ל יסובבנהו. וכו'. עכ"ל).

מט. ורבינו החתם סופר ז"ל (דקטות - מ"ז דף שני"ז טור ז' ג') כתב: ראש השנה, גם כי הוא יום נורא, יום דין ומשפט על כל יצורי תבל, מ"מ אינו יום עצבון, ואדרבא דוקא בחדות לב של תשובה ואהבה ודביקות ובכיה של שמחה, הטיבו נגן בתרועה, ב"שמך יגילון כ"ל היום ראשי תבות בכ"ה. אבל עצבות ושברון לא יזכר ולא יפקד, כי הוא מסטרא דקליפה וסטרא דדינא, ואין לעורר דין ביום ההוא. משא"כ ערב ראש השנה, היום ההוא הוא ראוי

לעורר על חטאיו ולבקש רחמים בבכיה ואנחה על כל חטא ופשע, והקב"ה מוותר שלישי, כידוע (מנחם אמור כ"ג). עכ"ל.

ג. ובמקום אחר (דרשות חתם סופר - דף ע"ו טור ז' ד"ה נלח"ט) כתב: הבכיה של צער בראש השנה מזיק, כי אם על דרך בכיה של שמחה ורביקות, כמו שאמר עזרא (נמיה מ' י') "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". והארכתי בזה הרבה. ואמרת מדרש, השטן אומר בראש השנה "בניך גנבים הם", וביום הכפורים אומר "כמלאכי השרת הם", דראש השנה מצוה לשמוח להורות אנחנו בטוחים כבנים הבטוחים שיוציא לאור משפטם, והחדוה הלז היא מגינה. אך שטן טוען שאין החדוה חדות ה', אלא כגונב לב של מעלה לומר "לא חטאנו", כמו שאמרו חז"ל (ז"ר כ"ג י"ג) "ויצא קין מלפני ה'" (נלח"ט ד' ט"ו) כגונב דעת של מעלה. על כן מתעניין בערב ראש השנה ומאריכים בתפילות לומר "אבל אנחנו חטאנו" ודואגים על חטאתינו, אלא אנו שמחים ביום טוב של ראש השנה על שאנו בטוחים בחסדי ה'". וביום הכפורים השטן אומר "אינם מתעניין מפני ציווי ה'", אלא בטבע אינם יכולים לאכול וכל אוכל תתעב נפשם כי יודעים שראויים לעונשים ואין דן דינם למזור, והרי הם כמלאכי השרת שאין בטבעם לאכול", על כן אוכלין ושותין ערב יום הכפורים להראות ההיפוך. עכ"ל.

ליל ראש השנה

י-תפלל שתכלה שנה וקללותיה וכו'

נא. לעת ערב, קודם תפילת מעריב, יש להתפלל ולהתחנן לפני ה' "תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה". (סדר היום - סדר ר"ה, ומטה אפרים - מקפ"א י"ז). וכשאומר "תכלה שנה וקללותיה", יכוין לכלול ג"כ על החטאים ועל העוונות שיש עליו, כמו שכתבו גורי האר"י. (מועד פ"ב ח' להגר"מ פאלאג'י - י"ג כ"ג).

י-הנהגות לליל ראש השנה

גב. בצאתו מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויבטח בה' יתברך, ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה, וירחק ממנו כל יגון ואנחה, שלא ליתן פתחון פה למקטרג, כי אין לו מקום אלא במקום יגון ואנחה ומריבה וקטטה. וכן כתוב עליהם בדברי קבלה (נמיה מ' י') "קדוש היום לאלקינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", אלא צריך לשמוח בלבו ולהראות שמחה לכל כדי לסמות עיניו של שטן. (סדר היום - סדר ראש השנה).

י-הנהגות הסעודה

גג. כתב בספר סדר היום (סדר ראש השנה) שבימים האלו אין ראוי לאכול ולשתות יותר מדאי, אלא פחות מן השיעור, כדי שלא יקל ראשו מתוך אכילתו ולא יסיר דעתו מן הדין והחשבון. עכ"ד. וכע"ז כתב הגר"ח פאלאג'י ז"ל (מועד לל' מ' - ס' י"ז אות כ"ד) וז"ל: יזהר שלא ימלא כריסו בלילי ראש השנה באכילה מרובה, כי מכביד עליו השינה ולא יוכל ללמוד. ואפילו ערב לו המאכל, ימשוך ידו, כי הוא שעה ידחשוב לו כתענית (דמי שמפסיק באמצע אכילה בעודו בגבורת התאווה לאכול, וכובש תאוות, וכוונתו למען הית', נחשב לו כאילו התענה יום שלם (יסוד ושורש העבודה - שער י' פרק ד', והוא מספר ענני הנפש להרא"ז - שער הקדושה), וע"ע בספר עצות לדינא (סימן כ"ה) ביתר אריכות וביאור). עכ"ל.

י-סימנא מילתא היא

גד. כתב השל"ה על אכילת הסימנים שהענין הוא שאין שום רמז בעצם אכילת הפרי, רק הפרי הוא סימן שיזכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר הזה. ר"ל כשמישים רוביא על שולחנו ואכלו, אז הוא לו למזכיר שיתפלל על שירבו זכויותיו. נמצא העיקר הוא ההתעוררות והתפילה. ולאחר שהתפלל ואוכל דבר זה, אז הוא רושם שתקיים תפילתו. (ש"י"ה מ' ר"ה כ"ה, הובא בקיצור במשנה ברורה מקפ"ג ס"ק כ').

גה. בסדר יהי רצון אין קפידא אם הקדים אחד לחבירו, ואעיקרא אינו כ"כ לעיכובא אמירות כל יהיה רצון, כמש"כ בספר משחא דרבותא. (מועד פ"ב ח' להגר"מ פאלאג'י ז"ל - ס' י"ז אות י"ח).

גו. גם בליל שני של ראש השנה יעשה הסדר של ליל ראשון באכילת הנהו מילי לסימנא טבא, תפוח דרבש, וראש כבש, ותמרי וכו'. (עבודת הקודש להחיד"א ז"ל - מורה נבוכים ט' אות רס"ו).

י-כוונות שונות באכילת הסימנים

גז. באשל כתב דהנהגים לאכול דגים, יכוונו גם כן שלא ישלוט עין הרע, יעוין שם. וכשאומר שנהיה לראש יכוין שהקטן יהיה משועבד לראש, ולא

עיר שכולם ראשים, ד"כפשע ארץ רבים שריה" (משלי כ"ח ז'), ולפי זה גם בנים הסמוכים על שולחן אביהם ותלמיד אצל רבו ואצל אדוניו יכול לומר שנהיה לראש, ואין קפידא כלל. (מועד פ"ב ח' - סימן י"ז אות י"ט).

גח. ביהי רצון נדפס במחזורים שיכרתו אויבך ושונאיך, וצריך לומר שיכרתו אויביו ושונאיו. ויכוין על המקטרגים הנבראים מהעוונות, כמו שכתב במשבצות זהב בפריו סימן תקפ"ג. ובתמרים אני נוהג לומר שיתמו חטאתינו ועוונותינו ופשעינו ואויבינו ושונאינו וכו', והוא כנוסח הכלבו והאורחות חיים. (מועד פ"ב ח' - סימן י"ז אות כ"ג).

י-גם יזהר מן הכעס בר"ה כדי שלא יהיה לסימן רע ח"ו נמ. כל אלו הענינים, עושין הכל לסימן טוב, ולכן פשיטא שיזהר מאד שלא יכעוס בימים האלו, מלבד גודל האיסור, כדי שיהיה לסימן טוב. רק יהיה שמח לבו ונכון לבו ובטוח בה' עם התשובה ומעשים טובים. (חיי אדם קל"ט ו', הוצא צמ"צ ע"ס ס"ק ה').

תפילות ראש השנה

י-ממעלות התפילות של ראש השנה

ס. "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפלתם" (מהלל ק"צ י"ח). אמר רבי יצחק, כלפי דורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן ולא בית המקדש שיכפר עליהם, אלא עוד תפילה אחת שנשתייר להם שהם מתפללין בראש השנה ויום הכפורים, ולא תבזה אותו מהם. הוי, "ולא בזה את תפילתם". (מדרש תהלים פרק ק"צ).

סא. "תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י-ה" (מהלל ק"צ י"ט), וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר "ועם נברא"? רבנן אמרי, אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם, ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה. ומה להם לעשות, ליקח הדם ולולב ולהלל אותך, שנאמר "ועם נברא יהלל י-ה". (מדרש תהלים פרק ק"צ).

סב. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק א'): בודאי מי שיעיין בכתבי האר"י ז"ל בכוונות תפילת ראש השנה, תסמר שערות ראשו מגודל התיקונים בעולמות העליונים הקדושים בתפילות ההם. לכן צריך האדם עכ"פ לכוון היטב בפירוש המילות בהתעוררות לבו הטהור. עכ"ל.

י-על מה יש לבקש - על מה יש לבוון בבקשתו

סג. אחי ורעי, ראוי לידע שכמעט כל נוסח התפילות של ראש השנה ויום הכפורים הוא רק שיתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם, כי זה עיקר תפילות עתה בימים הנוראים האלה. לכן יזהר האדם להצטער בלבו ולבכות ביחוד ביום הדין הגדול והנורא הזה בענין שמדבר בתפילה מחילול שמו הגדול ית"ש, ויתפלל ענין זה מעומקא דליבא יותר ויותר מהתפילות שמתפלל בעד עצמו, וכו'. (יסוד ושורש העבודה - י"א א' ו"ע ע"ד).

סד. ובדרשת הגר"ח מוואלאזין ז"ל (נדפס בסוף ספר אזהרת צמח להגר"י מאלנאן ז"ל, והועמק נסידור הגר"א - פתחה לתפילת ראש השנה) כתב: איתא במדרש (שמו"ר ז' ה') "יונתי תמתי" (שיר השירים ה' ז'), "תמתי" פי' תאומתי, ר"ל כי כמו שהתאומים כשיש לאחד מהם חולי הגוף ר"ל גם השני מרגיש בה מעט, כך כשישראל הם בצרה ח"ו גם הקב"ה כביכול משתתף עמהם בצערם, כמ"ש (מהלל ז"א ט"ו) "עמו אנכי בצרה". ואין לשער ולהעריך גודל הצער של השכינה כביכול, וכמו שאמר המגיד להבית יוסף (נספר מגיד משרים) שאם היית יודע ומרגיש גודל צער השכינה כביכול מעוונותיך לא היה ערב לחכך שום דבר מאכל מגודל המרירות על זה. ואם היינו מכונים בכל התפילות ובקשות רק על צער השכינה כביכול, היינו זוכים להיות נענים על ענין בקשתנו ולהגאל גאולה שלימה. אבל אשמים אנחנו בעצמנו, שאין אנו משימים על לבנו כלל צער השכינה כביכול ואין אנחנו מבקשים רק על צערנו ודאגת פרנסתנו, לכן אין אנו נושעים רק מעט הנוגע לפרנסתנו להחיות את גוינתנו. עכ"ל.

סה. ובספר נפש החיים (שער ז' פרק א') כתב: זה העיקר הגדול של ענין התפילה, שכלל כוונתה הוא לכוין רק להוסיף כח בקדושה. שכמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל עניניו וצרכי עצמו מנגד ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, ששיגי הכתר מלוכה של אותה המדינה ותנשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפילתו רק להוסיף תת כח בהעולמות הקדושים, ולעורר בקולו הקול העליון להמשיך ממנו ברכות ואור לכל, להעביר רוח הטומאה מן העולם ויתוקן עולם במלכותו ית"ש, ולא על עניניו וצרכי עצמו כלל. ועינינו הרואות בנוסח

ובספר הליכות שלמה (מועדי השנה - משרי-אדר - פרק א' סעיף ט"ו) כתוב בשם הגרשי"ז **אוינבראך** ז"ל דאע"פ שאסור לשאול צרכיו בשבת, מ"מ בראש השנה ויום הכפורים שחלים בשבת מותר להוסיף בקשות בתפילת הלחש ב"אלקי נצור". עכ"ד.

ומצאתי בספר **זכר דוד** (מאמר ג' פרק ס"א - דף נ"ג: - נדפוס) בענין התפילה על הפרנסה שתקנו לומר בליל ראש השנה אחר תפילת הלחש, דשמע שיש מי שמונע עצמו לאומרה היכא שחל ראש השנה בשבת משום דהוי שאלת צרכיו שאין שואלין בשבת. וכתב שאינו נכון, דאינו אסור בשבת אלא לעשות בקשה מיוחדת שאינו רגיל להתפלל, אבל דבר הרגיל שנהג לומר בכל שנה ליכא שום איסור, וכו'. ועוד טעם דאין לפקפק באמירתה בשבת, דמה שאמרו חז"ל שאסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת, הוא מפני שיש בזה טרדת הלב ודאגה ומחלל עונג שבת, דחייב לחשוב כאילו מלאכתו עשויה ואין לו שום צרה ויגון, כמו שכתבו המפרשים, א"כ יום ראש השנה שהוא יום הדין על הכלכלה, כדאייתא בגמרא (נ"ה טו). כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יו"כ וכו', ודאי אינו יכול לישב בטל, ויפה צעקה לאדם קודם גזר דין. ותו, דאם נאמר לו שלא יתפלל, אדרבא דאגה היא לו, שיחשוב בדעתו "אילו הייתי מתפלל, שמא תעשה פירות להטיב לי הגזר דין, דעת לחננה על המזונות", דומיא למה שהתירו בשבת לומר "אלקי עד שלא נוצרתי", עיין במגן אברהם סי' רפ"ח ס"ק י"א. ועוד, לפי התועלויות שספרו לנו חכמי האמת מהתפילה על הפרנסה הנאמרה בליל זה, למען לא יחסרו המזונות בכל השנה, הוי כמו שעה עוברת, דאם לא עכשיו אימתי, ומותר ושרי. ומצינו בכגון דא שמתענים על חלום רע בשבת כמ"ש בסימן רפ"ח, ואומרים עננו ורבונו העולמים וכו' כמו בחול, דבו ביום אמרו שיועיל ואם עושה כן לאחר השבת אינו מועיל לבטל הגזירה כמו באותו היום, וא"כ הכא נמי בתפילה על הפרנסה הוי צורך היום כיון שעליה דנין בו, כנ"ל. ובשאר שבתות השנה נמי מצאתי להרב מעבר יבק בחלק שפתי רננות מאמר ג' פ"ל שם וז"ל: רצון השכינה שכל העולם ישאלו מזונות שהיא מקבלת בראשונה, על כן הנהגנו לבקש רחמים המזונות אפילו בשבת, כנראה בסדר יום ראשון ממעירי שחר, כי זה נקרא צורך גבוה, ע"כ. ומזה יראה המעיין שנוכל להקיש לתפילת הפרנסה בראש השנה, כי מיום זה נגזרה אם לטוב ואם למוטב. ובפרט לפי דעת הלבוש בספר אור יקרות פרשת ואתחנן, הביאו הרב אליה רבה אור"ח סימן א' סק"ו, דהא דאין אומרים תחנון בשבת ויו"ט היינו בתחינה השוברת לבו של אדם, אבל בקשה שיתן לו הקב"ה מתנות רבות, מותר, וזה טעם שסדרו בקשות במעמדות בשבת. עכ"ד ספר זכר דוד.

ואח"כ ראיתי בספר דרך שיחה (עמ' ס"ג) שאמר הגר"ח קניבסקי שליט"א: החזו"א אמר שבראש השנה ויו"כ פ"פ מותר לבקש בקשת צרכיו הפרטיות בפה. ושאלוני מהו בראש השנה שחל בשבת, ואמרתי שיבקשו בהרהור. שוב חזרתי מזה, ונראה שיכול לבקש בפה, דהא באמת הרי מותר לאשה לבקש תחינות לאחר הדלקת נרות כיון שזה עתה הזמן המסוגל לזה ואי אפשר בזמן אחר, והוא הדין לענינינו. עכ"ד.

ע. ושוב מצאתי בספר **עוללות אפרים** (מאמר קפ"ג) שכתב, בראש השנה נוצר אדם הראשון לדעת רבי אליעזר, נמצא יצירת האדם ומציאותו בראש השנה, לפיכך הוא נידון בו על מזונותיו ועל עסקי הגוף, ובו ביום צריך האדם לבקש על זה, ע"ש.

מה שיש לבוון בשמבקש על ה"חיים"

עא. בכל מקום ששואל בתפילה "חיים", [מלבד הכוונה על חיי הגוף (ספספ המלקט)] [מלבד שיש סודות עמוקים דקאי "חיים"] על השכינה ועל נצוצות הקדושה, עוד בה יכוון על חיי הנפש, שיהא חי מרגיש ביראת ואהבת ה' כל הימים. וגם על חיי הגוף יכוון שרוצה לחיות כדי לעבוד את בוראו ולהשלים תיקון נפשו ורוחו ונשמתו, שלא יהא צער וכעס לקודשא בריך הוא ושכינתה בעבורו. ועל כוונה זו צריך לבקש מאד על חיי הגוף, כי יפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. וזה יהיה כוונתו באומרו "זכרנו לחיים וכו'" למען אלוקים חיים". דוק והעמק ותאריך בזה, כי זה כל האדם. (פלא יועץ - עין ר"ס).

עב. ושוב מצאתי בדרשות **חתם סופר** (דף ג' טו' ג' ד"ה זמנו) שכתב כי ב' מיני חיים הם, א' הנצחיים, וב' חיי עולם הזה. ואין כונת תפילתנו אלא לזכות ורצון מלך עליון ית"ש חיים הנצחיים, וממילא נמשך מזה חיי עולם הזה ג"כ, שהרי הקב"ה חפץ בעבודתנו ולא המתים יהללו י-ה (מפליט קט"ו י"ו), להיותו אלוקים חיים ע"כ חי חי הוא יודוך כמוני היום. ועי"ז אנו מרויחים שלא יקופח שכרנו ע"י טוב העולם הזה, כי לא בקשנו טוב העולם

תפילת ראש השנה שהוא מסודר מראשו עד סופו רק על כבוד מלכותו ית"ש שתתעלה כבתחילה קודם חטא אדם הראשון. וגם נוסח תפילת כל השנה וכו'. ואף להלכתא גמירא לה בש"ס (סנהדרין מ). שהיחיד רשאי לחדש דבר בתפילתו על צרכי עצמו וצערם בכל ברכה לפי ענינה, גם בזה צריך שלא תהא תכלית כוונתו על צער, ולא זו הדרך הנכונה לישרים בלבבותם, וכו'. אמנם תכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה, כי במקום שיש חילול שמו יתברך, כגון צרת כלל ישראל, "באמור עם ה' אלה" (יחזקאל ל"ו כ"ה) והמה מוכים ומעונים, מחוייבים לבקש ולשפוך שיח לפניו ית"ש על חילול שמו יתברך, ואך למען שמו יעשה. וגם היחיד על צער, אף אם אין חילול השם בדבר, יש מקום ג"כ לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה, כמאמרם ז"ל במשנה פ"ו דסנהדרין, אמר רבי מאיר, בזמן שהאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת? "קלני מראשי קלני מזרועי". ואמרו בשמות רבה (ג' ה') ובחזית (ש' השי"ס נ"ה ה') בפסוק (ש' השי"ס ה' ג') "אני ישנה", "תמתי כו'", מה התאומים הללו אם חשש א' בראשו חבירו מרגיש, כן אמר הקב"ה "עמו אנכי בצרה". ובתנחומא סוף פרשת אחרי מות (פקק י"ג), כל יצועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר (מלכים א' ט"ו) "עמו אנכי בצרה כו'" (ר"ל ומסיים "ואראהו בישועתי"). וכו'. עכ"ד.

סו. ועיין בספר **בית הלוי על התורה** (פרשת מרומה) על מאחז"ל (פסחים מ). האומר "סלע זו לצדקה בשביל שיחה בני" או "שאהיה בן עולם הבא", הרי זה צדיק גמור (היינו בדבר זה, רש"י) [עכ"ד], שביארו כפשוטו, דגם אם אין מכוין בהנתינה לשמה, רק כוונתו כדי שבזכות הנתינה יגיע לו טובה, היא מצוה גמורה, וקרי ליה הגמרא צדיק גמור. וגם ביאר שם עוד טעם למה זה מצוה גמורה, וז"ל: דישאל המאמין בה, כשנותן בשביל שיחיו בניו, הרי גם זה רצון ה' שיחיו מאמיניו ויהיה להם כל טוב, ונמצא דכוונתו הוא גם כן מצוה, וכו'. עכ"ד, וע"ש עוד. והוא הדין לענינינו.

סז. וכתב הסבא מקעלם ז"ל (כתי הסבא מקלם - ימים נוראים סי' ע"ג) בשם רבינו הגי"ר **ישראל סאלאנטער** ז"ל שמי שמתפלל בראש השנה [רק] על כבוד ה"י, אף שבווהר איתא המבקשין בני חיי מזונות צווחין ככלבא הב הב, אבל לדין אדרבה לא לבכות על חיים ומזון - שקר הוא, שהרי אילו מבקשים ממנו מעט ממון על חיזוק התורה וכדומה אינו נותן, ואילו בראש השנה מפקיר כל רכושו ומבקש רק על כבוד ה' יתברך? ! עכ"ד. ובספר דודאי ראובן (הוצא צמזנת עשרי ינין מל"ג, ובספר כתי הסבא מקלם מ"ג עמ' משי"ה) כתב: שמעתי מפי מו"ר הגאון הצדיק יסוד עולם מרן ר' יצחק בלאזר זצ"ל שאמר בשם רבו הגאון ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל על נוסחת ימים נוראים שכתוב בסידורים שבתפילת "ובכן תן פחדך" וכו' - להתפלל רק על גלות השכינה וכבוד שמים ב"ה, שזה היה מתאים ביותר לדורות הראשונים, אבל לא עכשיו, בזמן שאנו רואים שכשארם טרוד בפרנסתו אינו מהרהר כלל בגלות השכינה. ומכל שכן, מי שיש לו משפט גדול בדיני ממונות, ואין צריך לומר משפט פלילי, בודאי שלא יעלה על רעיונו לדאוג לגלות השכינה. אם כן, אם אנו מאמינים שבראש השנה ויום הכפורים הוא יום הדין לחיים ולמות ח"ו, וחיינו וחיי בני ביתינו תלויים לנו מנגד, איך יעלה על הרעיון לבקש [רק] על גלות השכינה? ! בדורות הראשונים ידעו שהוא יום הדין, [ו]בכל זאת ה' כעין מסירת נפש מצידם שלא לדאוג על עניני החיים הפרטיים ולבקש רק על כבוד שמים. אבל אנחנו, שאם בשביל פרנסה קלה עוזבים לדאוג על גלות השכינה, א"כ אם נבקש בראש השנה ויום הכפורים רק על גלות השכינה, אות הוא שאין אנו מאמינים שראש השנה ויום הכפורים הוא יום הדין לחיים ולמות. ואם מאמינים שהוא יום הדין, עלינו לבקש על חיים ופרנסה. ענין זה הוא כלל גדול בכוחות הנפש, לבלי לרמות את עצמנו בדברים ששגבו למעלה מהשגתנו. והמבין יתבונן בדבר זה שלא לתת יד לרמות את עצמו, רק לעשות הכל בכוונה רצויה וראויה. עכ"ד. וכע"ז כתבו בשמו בסידור הגר"א (פמחה למפילת ראש השנה) ובעוד ספרים.

סח. הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר בשם רבינו החזון **איש** ז"ל (הוצא נספר אלמות ריניו מ"ג עמ' קפ"א, ובספר אשי ישראל - משניות נסוף הספר - אות שס"ג) דמות לבקש בראש השנה בתפילה כל הבקשות הפרטיות, שכל היום הוקבע לבקשות. עכ"ד. וראה עוד לקמן בסמוך, דשייך לענינינו גופא.

בקשות פרטיות בר"ה שחל להיות בשבת

סט. כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (אשי ישראל - משניות נסוף הספר - אות שס"ג) שמרן החזון **איש** ז"ל התיר לבקש בראש השנה כל הבקשות הפרטיות, כפרנסה וכדומה. אבל לא שמע ממנו מה היה דעתו כשחל בשבת. עכ"ד.

הזה, רק חיים הנצחיים, והקב"ה שנותן לנו הוא לטובתו ית"ש, כי הוא רוצה בעבודת חיים, כנ"ל. וזהו שאנו אומרים "זכרנו לחיים" - היינו חיים הנצחיים (שהם בבחינת זכרון ומחשבה), ואח"כ "וכתבנו בספר החיים" - שהם חיים העולם הזה המעשיים (שהם בבחינת כתיבה), זהו תעשה ממילא "למענך" הואיל ואתה "אלקים חיים", א"כ לא שאול תודך. עכ"ד.

✽ לבבות בתפילות ראש השנה - ועב"פ להתפלל בקול בבי

עג. נוהגין לבכות ולהוריד דמעות בתפילת ראש השנה ויום הכפורים, אף כשחל בשבת. (מטה אפרים - מקפ"צ כ"ט).

עד. אמרו חז"ל (נדרים נ"ג): כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. על כן יעורר אדם עצמו ויראה שתפילתו תהיה בדמעה, ובידו ויזכור עונותיו ובקשת הסליחה והמחילה פשיטא ופשיטא שיהיה בבכי ותחנונים. ואף אם לפעמים אינו בוכה ממש, קול דברים שמדבר בתפילתו יהיה בקול נמוך ומשבר כאילו היה בוכה. ועל זה רמז דוד המלך ע"ה (מל"א ו' ט') "כי שמע ה' קול בכי", לא אמר "בבכיי" רק "קול בכי", כלומר שעושה קול כאילו היה בוכה. ויאמר הכל בקול תחנונים כקול עני ואביון המתחנן. (ש"י - מסכת מנחם - פרק נ"ג מנ"ט). וכע"ז בספר פלא יועץ (עק"ב נ"מ): לפי גודל סגולת הדמעות ראוי להתחנן להוציאן בשעתן. ואם לא יכול בשום אופן להוציא דמעה, יתן את קולו בבכי, שגם הוא חשוב לפני ה' ומבריא את המקטרגים, כדכתיב (מל"א ו' ט') "סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכי". אך במספרים תבכה נפשו בינו לבין קונו באופן שלא יבוא להלעיג עליו ושלא יהא מחזי כיוהרא. והכל לפי מה שהוא אדם ולפי המקום ולפי הזמן. עכ"ד, וע"ש עוד.

✽ תפילה בקול או בלחש

עד. אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין לומר בקול רם [שע"ז יוכלו להתפלל יותר בכוונה (מ"ז ט"ז ס"ק כ"ד)], ולהטעות לא חיישין כיון שמצויים בידם מחזורים. (שו"ע א"ח מקפ"צ ט'). ומכל מקום לא יגביה קולו יותר מדאי. (משנה ברורה ט).

ומה מאוד מגונה בעיני מה שנוהגין בקצת הקהילות שהקהל צועקין בהרמת קול בראש השנה וביום כפורים בתפילתם, כי לא הותר רק בהשמעת קול בקצת. ומי שמתפלל בלחש משוכח ביותר. (ש"י - מ"א לאש השנה נ"ג מנ"ט). וכ"כ בספר חיי אדם (ק"ט ז'), וז"ל: אע"ג שכתבו הפוסקים דבראש השנה ויום כיפור מותר להתפלל בקול מעט, מ"מ כל ירא לדבר ה' יתפלל בלחש כמו בכל השנה, כי איתא בזוהר (מ"א נ"ט). שאם מגביה קולו כ"כ עד שחבירו יכול לשמוע תפילתו אזי אין תפילתו נשמעת למעלה, ולכן כל אדם יזהר בזה. ומכל שכן שגם המתירין אינם מתירים אלא להגביה קולו מעט, לא כמו שעושין ההמון בצעקות וקולות. עכ"ל.

✽ המנהג להתפלל בכריעה

עו. כתב אבן הירחי, מנהג כל ישראל להתפלל בכריעה בראש השנה וביום הכיפורים, לפי שאנו עומדין בדין והעומד בדין צריך להתפלל בכריעה. וכו' (ע"ש ראיותיו). (אבודרהם - סדר תפלת ר"ה). ועיין בספר מחזה אברהם להג"ר אברהם די בוטון ז"ל (הזכיר בספר שם הגדולים - ספרים מ' ע"ט) (ס' מ"ז - דף קס"ז טור ג' ד"ה וכל, נספר מועד לכל מי ס' י"ג אות כ' צ"ן לדגיו ט"ז) שכתב דאע"פ שראוי הכנעה יתירה כזאת בימים האלו, מ"מ אינו תקנת חז"ל ולא חייבוהו חכמים להכניע כזאת. ע"כ. ובספר מטה אפרים (אלף המגן ס' מקפ"צ ס"ק כ"ז) כתב בשם האחרונים ז"ל דמאחר שירדה חולשה לעולם, יותר טוב להתפלל באברים זקופים ובלב כפוף ובכוונה רצויה, כי אין חפץ לה' לכופ כאגמון ראשו ולבו בל עמו. ועיקר הכנעה הוא בלב, שלא יתראה לעיני בשר. ואחר כוונת הלב הן הן הדברים, וזה העיקר בכל ימות השנה, ובפרט בימים הקדושים האלו. עכ"ד. וכתוב בספר מעשה רב (סעיף ר"ג) בשם הגר"א ז"ל שבראש השנה ויום הכפורים מתפללין מעומד, ולא בכריעה.

✽ נשמות האבות והמתים מצטרפים עמנו בביהכנ"ס

בתפילתנו - טעם חדש שאין אומרים הלל

עו. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דקט"ו - דף ט"ז טור ג' ד"ה אשר ישנו): קבלנו שבראש השנה ויום הכפורים הנשמות הקדושות שכבר מתו ונשמות האבות, מצטרפים עמנו בבית הכנסת בתפילותינו.

ועל דרך זה יש לפרש מאחז"ל (ר"ה נ"ג): שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה "מפני מה אין ישראל אומרים שירה בראש השנה ויום הכפורים?" אמר הקב"ה "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני, ויאמרו שירה?!"

פירוש, כי המתים, אע"פ שמתפללים עמנו ותפילתם עושה רושם, מ"מ שירה אינם יכולים לומר עד תחיית המתים, דאז כתיב (ישעיה כ"ו י"ט) "הקיצו ורננו שוכני עפר", אבל בעולם הזה "לא המתים יהללו י-ה ולא כל ירודי דומה", על כן כיון שספרי חיים וספרי מתים פתוחים אי אפשר לומר שירה מפני המתים המצטרפים בתפילותינו. והיינו דכתיב (מל"א ס"ה י"ד) "ועמקים יעטפו בר יתועצו אף ישירו", כשה"עמקים יעטפו בר", הם שוכני ממעמקי קבר, אז "יתרועעו" בראש השנה, וגם ישירו, שיאמרו שירה אפילו בריום תרועה. עכ"ל.

✽ ע"י תפילה בכוונה יכול לתקן תפילותיו של כל השנה

עח. כתב בספר דרושי הצ"ח (ד"ט כ"ד): מי שמתפלל בלי כוונה, תפילתו הוה פסולי המוקדשין. ואם אח"כ מכוין בתפילה אחרת, הוא מעלה גם תפלה זו למעלה. עכ"ד, וע"ש עוד. ובספר מועד לכל חי (סמן י"ג אות כ') הביא כן מספר עמק המלך (שער י"ז פרק י"א), וכע"ז בספר שערי אורה (שער ז' ספירה ט'), ע"ש, ומקור הדברים בזוהר הקדוש (מ"ז רמ"ה): ע"ש. (וע"ש בספר חתם ראש (נדפס נסוף סידור הגר"א - אות כ"ז) שכתב שם: תפילה בלא כוונה, כגוף בלא נפש (נשמה). אמר רבינו [הגר"ח מוואלאזין] ז"ל שאם אינה נחשבת כקרוב שיש לה נפש, בכל זאת נחשבת למנחה שאין לה נפש. ובכוונה נחשבת לקרבן תמיד. עכ"ד).

✽ יזהר להודות לה' על שחננו חיים וכו' בשנה שעברה

עט. דבר ידוע שבלתי הכרת החדש המקובל והעדר השבת הגמול הראוי, הם סיבות עצמיות לסתום צנורי השפע מלהשפיע פעם אחרת. ולכן אע"פ שהא"ל יתברך מקור הברכות ומעייץ נובע ההשפעות ואינו צריך ברכה משום בריה, עם כל זה אין אנו פטורין מלהללו ולברכו ולשבחו כשנקבל חסד ממנו, שחייב המקבל החדש שיודה למשפיע האמיתי יתברך שמו. (ספר יד יוסף - ד"ט ז' לפרשת נחלת).

ושמעתי כמה פעמים מהר"ר אביגדור מילצ'ר ז"ל שהדבר הראשון שצריך לעשות בראש השנה, הוא להודות לה' על שחננו חיים וכו' בשנה שעברה. עכ"ד. ועיין בספר החינוך (מנ"ט מ"ו) שכשארם משבח הקב"ה ומספר חסדיו ית' עלינו, ואח"כ מבקש מלפניו להתמיד הברכה, מתוך התעוררות נפשו בשבח ה' ובטובו וזכה ומתברכת, ע"ש.

✽ סימן לדעת באיזה שעה הוא נידון

פ. האריי ז"ל היה אומר כי יש בני אדם שנידונים ביום ראשון של ראש השנה, ואז הם דינא קשיא. ויש נידונים ביום שני שהוא דינא רפיא, ורוצה הקב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום השני. ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום א' ואם ביום שני, ויגמור אז בלבו לשוב אל ה' מלב ומנפש (מועד לכל מי - ס' י"ג אות י'). (שער הכוונות - דרושי ראש השנה).

✽ אמירת "אדון עולם"

פא. כתב בספר מטה משה למהר"ר משה מפרעמסלא ז"ל (מגדולי תלמידי מהרש"ל, נדפס ספרו בראשונה בשנת ש"א (ס"ט הגדולים - גדולים מ' קע"ב, וש"ס מ"ו) (חלק א' אות ל"ב): מצאתי כתוב, כל מי שמכוון בעת התחלת "אדון עולם", כתב רבי יודא החסיד ורב האי גאון ורב שריא גאון, ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש השנה וביום הכפורים בתפילתו, ואויביו נופלים לפניו, ויש אומרים אף יצר הרע משלים אתו, ועליו אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ט"ו ז') "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו". ע"כ. ואפשר שמזה נתפשט המנהג שאומרים אותו קודם כל ברכה ותהלה. עכ"ל המטה משה.

✽ בכל התפילה כשמוזכר "המלך" ירים את קולו

פב. כתב הגאון ר' חיים ב"ר בצלאל ז"ל (אחי המהר"ל ז"ל) (ספר החיים - סליחה ומחילה פרק מ'): מיד אחר שירד הש"ן לפני התיבה, מתחיל להרים קולו וצועק "המלך", ומיד כל מיני מקטרגים יסתלקו. משל לליסטין שתפס נפש אחת, ומוליכו דרך עיר המלך, ובבואו בשוק העיר מקום אסיפת עם רב צועק הנתפש בקול גדול "המלך", ומבקש עזרת המלך ואנשיו שיצלוהו מיד מבקש נפשו, ומיד הליסטין שומט את ידו ממנו ונחבא הוא בתוך אסיפת העם ובורח על נפשו, ולא נודע הליסטין מי הוא וממילא הנתפש פטור מן תפיסתו. כך אנו נמסרים כל השנה ביד מנוול זה שונא נפשינו, ואין להמלט ממנו עד כי נהלך ונבוא יחדיו בקול המון חוגג בבית אלקינו מקדש מעט בימים אלו, ואז נצחק אל תשועת המלך הגדול יתברך שמו, ואז השטן

מתיירא על נפשו ומסתלק ממנו. וכן בכל התפילה, כשמזכיר "המלך" ירים את קולו ויכוון למה שכתבתי. עכ"ל.

פג. ובספר מטה אפרים (פ"א המטה מקפ"ד ס"ק ט"ו) כתב עוד טעם לומר "המלך" בקול רם, שהוא כדי להראות לכל שאנו ממליכים עלינו את הקב"ה ומקבלים עלינו מחדש עול מלכותו יתברך.

✽ "ותמלוך עלינו אתה ה' לבדך"

פד. "ותמלוך עלינו אתה ה' לבדך", פירוש אדם נעבד למלכים רבים, היינו כל צרכי העולם הזה, הוא נעבד לתאוותיו ולכבודו ולנצח אויביו, אבל אנו מתפללים שלא נהיה נעבדים לכל אלו הדברים, אלא ליראת ה' לבד. והיינו "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך", שזה תהיה כל דאגתנו ובקשתנו, ואז אח"כ וצדקנו במשפט למלאות בקשתנו הלו. והיינו דאמר שמואל (נכוח לך): אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכות הני"ל, כי אז יתבטלו כל התאוות וימול לבבנו לאהבה וליראה שמו יתברך. (דרשות חתם סופר ד"ה שני"ז טו"ז ד"ה ומלוך).

✽ אמירת פיוטים

פה. כתב ספר קב הישר (פ"ק פ"ו) וז"ל: איתא בזוהר פרשת אמור (מז), כשישראל משבחין תחילה להקב"ה בתשבחות ובזמירות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואח"כ באים לביתם ומסדרים בתיהם ושלחן שלהם ואומרים שהכל הוא לכבוד שבת ולכבוד יום טוב, אז פותחין מלאכי השרת ואומרים "אשרי העם שככה לו". על כן לא יהיה קל בעיניך באמירת פיוטים של קרוביך, וחייב על כל אדם לומר הפיוטים בשמחה ובכונה הלב בשפה ברורה, כי בכל פיוט פיוט יש סודות נפלאים. ולא יהיו הפיוטים דומין עליך כמשא, כי הפיוטים נתחברו ע"פ עצת מלאכי מעלה שנגלו לר' אליעזר הקלירי ססידר הפיוטים ע"פ א"ב ג"ד וע"פ תשר"ק כי כן מזמרינן ומשבחין למעלה. וקבלה בידי מפי זקנים ומפי חסידים, מי שמקל באמירת קרוביך ואומר שאינו חייב כ"כ לאומרים אינו מאריך ימיו ח"ו, כי כל היחידים שחברו הפיוטים היו גדולי הדור ואנשי מעשה אשר נעשה להם כמה ניסים בחייהם ובמיתתם וכו'. (וע"ז בספר יוסף אומץ (ס' מקמק"ו) שלא החמיר בהם כ"כ וכתב שהפיוט אינו חייב, אך לא הפחית מרום מעלת ערכם). טוב לכוין אל הרמז שם המחבר הפיוט או המחבר את הסליחה, ויכוין שיעמוד זכותו שיעלה לרצון אמירת שבת המחבר, כי יש נחת רוח לאותו המחבר כשאומרים פיוטו או סליחה שלו בכוונה, ובפרט בשבת ויום טוב שאז הנשמות עולין עם תפילתן של ישראל והקב"ה מאזין תפילתן של ישראל. עכ"ל.

✽ תפילת "אבינו מלכנו"

פו. אחר שהסדיר החזן תפילת שחרית בקול, נהגו לומר "אבינו מלכנו חטאנו לפניך כו'" כמו שכתוב בסידורים. ומפרש בפרדס רבינו שלמה (רש"י) זצ"ל שבאו לאומרו מימי ר' עקיבא, כמו שמצינו במסכת תענית (כ"ה) פעם אחת גזרו תענית ולא נענו, ירד ר' עקיבא לפני התיבה ואמר "אבינו מלכנו חטאנו לפניך, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך", וירדו גשמים. וכשראו שנענו בתפילה זו, הוסיפו עליהם מדי יום ביום, וקבעום לימי התשובה. (שבלי הלקט - ס' רפ"ו).

פז. שמעתי פירוש נאה ב"אבינו מלכנו" מהמשגיח הרה"צ ר' משה אהרן שטערן ז"ל שהוא היה רגיל לומר בשיחתו בכל שנה לקראת ימי הדין: כל אב רוצה להיטיב לבנו, אבל אין ביד כל אב להיטיב. כל מלך יכול להיטיב, אבל אין כל מלך רוצה להיטיב. "אבינו מלכנו", אתה אבינו שאתה רוצה להיטיב - ואתה מלכנו, שאתה יכול להיטיב.

פח. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שני"א פ"ק ז'): ב"אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדושך", ראוי לאדם שיקבל על עצמו מיתת סקילה על קידוש ה'. וב"אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך" יקבל על עצמו מסירת נפש של הרג. וב"אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קידוש שמך" יקבל על עצמו מסירת נפש שריפה וחנק. עכ"ל.

✽ תפילה להוליד בנים מסוגלת דוקא בראש השנה

פט. כתב החתם סופר ז"ל (דרכי - דף שני"ז טו"ז ג') שהתפילה לפתיחת החרם (להפקד ולהוליד בנים), תפילה זו מסוגלת דוקא בראש השנה, זמן פקידת העקרות ממקום מזל העליון דשם תליא בני חיי ומזוני. עכ"ד.

ועיין בספר עוללות אפרים (מלאך ר"ח) שכתב שנפקדו כל העקרות בראש השנה (ר"ל בראש השנה בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הירון (כס"י ר"ה יא. ד"ה נפקדים)) כדי שיהיה סימן מסור לציון העקרה שגם היא תקפד בראש השנה, כמאן דאמר (ר"ה יא.) בתשרי עתידין ליגאל.

✽ בהוצאת הספרי תורה יתפלל על בניו

צ. בעשרת ימי תשובה, ומה טוב אם עושה כן מראש חדש אלול, להתפלל בהוצאת ספר תורה על בניו שיהיו זריזין לעבודתו יתברך שמו. ויאמר שלש עשרה מדות שלשה פעמים, ואני תפילתי שלשה פעמים. (מועד פ"ב ח' - י"ג מ' ג', בשם באר היטב ס' מ"ג).

✽ מוסף

צא. כתב החיד"א ז"ל (עגות הקודש - מורה נבוכים סימן ט' אות קס"א): יתאמן במוסף הנשגב והנורא בבכיה ובכונה שלימה, וישים עצמו כאין באמת, כי בעו"ה בדור יתום זה אנו יתושים, ואם האמוראים ע"ה אמרו (שנ"ק ק"ג): "אנו כחמורים", להיות אנחנו יתושים הוא מעלה ואינו ענוה, כי דלוננו מאד בתורה ובמצוות וביראה. ויתעורר ויבקש ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בלב נשבר וכו'. עכ"ל.

צב. עלינו לשבח. תקנו אנשי כנסת הגדולה לומר שבח זה (עלינו לשבח) באמצע התפילה בשביל ששרי האומות מקטרגים עלינו, עם קדוש, במרום [ואומרים] "מה נשתנו אלו מאלו?!" ועל כן מקדימין אנחנו, עם קדוש, ונותנים שבח המפואר והנכבד הזה ליוצרנו ובוראנו ית"ש, ועל ידי זה אנו סותמים את פי המקטרגים מעלינו. ולכן יש לאמרו בשמחה עצומה. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פ"ק ד').

צג. מלכיות זכרונות שופרות. אמר הקב"ה, נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה? בשופר. (ראש השנה טו.).

✽ מוסף - חזרת הש"ץ

צד. ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין וכו'. בנוסח "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", בתיבת "ותשובה" יהיה במחשבתו תשובה שלימה, ויקבל על עצמו קבלה אמיתית שיזוהר בכל מה שלא היה נזהר עד הנה. ובתיבת "ותפילה" יתפלל במחשבתו תפילה קצרה בזה הלשון: "רבוך כל העולמים, מחל לי על כל עוונותי. ואני מקבל עלי לתקן מעשי". ובתיבת "וצדקה" יקבל בלבו ליתן צדקה כפי מסת ידו. (יסוד ושורש העבודה י"א ד').

צה. היום הרת עולם וכו'. בכל פעם שתוקעין בסדרים, אומרים אחריהם "היום הרת עולם", דק"ל באחד בתשרי נברא העולם, וראוי להזכירו בשעה שתוקעין, שהוא סימן לקבלת מלכותו, כמלך שתוקעין ומריעין לפניו בחצוצרות ביום קבלת מלכותו, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. (צ"ב) "א"ס סימן מק"ז צ"ג). ואפילו למאי דק"ל כמאן דאמר בניסן נברא העולם, עכ"פ בתשרי עלה במחשבה להבראות ולא נברא עד ניסן (משנה ברורה מק"ז צ"ה).

צו. כתב בספר פדר היום (סדר ראש השנה): כשאומר "היום הרת עולם", נהגו לשחות עצמן ולאומרו בכפיפת קומה. והטעם הוא מפני שבאין להזכיר ענין גדולת היום ומעלתו ותגבורת הדין שיש בו וכל באי עולם עומדים בו למשפט לפני בורא עולם, ואינו יודע דינו איך יצא. עכ"ל.

צז. ובספר בן איש חי (הלכות - שנה א' נגים אות כ"ז) כתב: כשאומר "היום הרת עולם וכו'", אם כבנים אם כעבדים", כתב רבינו הרש"ש ז"ל, כשאומר כן כל עצמותיו יאחזמו רעד, לכי יפקוד הקב"ה "אם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מורא" (מלאך א' ו'), וכן יאמרו זה במתן ושברון לב. ולכן המנהג שגם בחזרה אומרים זה הציבור בקול רם מלבד השליח ציבור.

✽ לנגן הקדיש שלאחר מוסף

צח. רבינו הגר"א ז"ל הקפיד לפעמים לנגן הקדיש שאחר מוסף, לכבוד יום טוב. (מעשה רב ס' ר"ו).

✽ אופן היציאה מבית הכנסת

צט. כשיוצאין מבית הכנסת או בית המדרש, יש לצאת בנחת, ולא כהמוני עם הרצים יצאו דחופים ומבוהלים כאילו רוצים להיות מעשרה ראשונים היוצאין מבית הכנסת. ואפילו בחול אסור לרוץ ביציאתו מבית הכנסת (אם לא שיוצא על מנת לחזור, דמצוה לרוץ כדי לחזור מהר, וכן אם יוצא מביהכ"נ לבית המדרש כדי ללמוד תורה (משנה נזירה - ז' ס"ק מ"א)), כמבואר בשו"ע (א"ח סימן ז' סעיף ז'), וקל וחומר ביום הקדוש הזה, שאין להראות שנהגו בכבודו ויתנו פתחון פה למקטרגין, וכן אמר הנביא (שעיה מ"ג כ"ז) "ולא אותי קראת יעקב כי יגעתי בי ישראל". ולכן אע"פ שהיום רד מאד ועת האוכל גש הלום, כל

ערום ביראה יעשה בדעת להראות בעצמו כאילו יצא בדימוס מלפני המלך שמח וטוב לב, וילך וישוב לכיתו בשובה נחת. ואם יש קצת פנאי שיוכל ללמד אפילו ענין קצת, ילמד, ואחד המרבה וכו' (מטה אפרים - מק"ז ב').

תפילת מנחה

ק. בהגיע זמן תפילת המנחה, יכוון לבו בכונה גדולה, כמו שאמרו חז"ל (נרמט ו): לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה שאף אליה לא נענה אלא בתפילת המנחה, וגם כי יצחק תקן תפילת המנחה (נרמט טו): וביום זה אנו מעוררין זכותו ולבוא בגבורות זכות עקדתו להפך מדת הדין לרחמים. ויש אומרים קודם התחלת התפילה פיוט "ידיד נפש" לעורר עצמו לאהבה, וכו' (מטה אפרים מק"ט ז').

תקיעת שופר

מעורר זכות העקידה

קא. אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה "תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני!" (ראש השנה טו).

קב. אמר הקב"ה "עתידין בניו של יצחק לחטוא לפני, ואני דן אותם בראש השנה. אלא אם מבקשין שאחפש להן זכות ואזכור להן עקידת יצחק, יהיו תוקעין לפני בשופר של זה" (תנחומא ור"א כ"ג).

מבטל קטיגוריא

קג. כשתהיו עומדים לפני בראש השנה, היו נוטלים שופרות ותוקעים בהם, ואפילו יש לכם כמה קטיגורים, הם בטלים מכם. (פסיקתא רבתי פט"ה מ').

מהפך הדין לרחמים

קד. א"ר יאשיה, כתיב (מל"א פ"ט ט"ז) "אשרי העם יודעי תרועה", וכי אין אומות העולם יודעים להריע, כמה קרנות יש להן, כמה בוקינזים יש להם, כמה ספירגסי יש להם, ואמרת "אשרי העם יודעי תרועה"? ! אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים. (ויקרא רבה כ"ט ד').

קה. למה ישראל תוקעים בשופר בראש השנה? כדי שידין אותם הקב"ה ברחמים ויזכה אותם, שנאמר (מל"א מ"ז ו') "עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר". (פסיקתא רבתי - פט"ה ל"ט, הוצא נדוקס ס' ר"א).

קו. כל ימות השנה ישראל עוסקין במלאכתן, ובראש השנה נוטלין שופרותיהן ותוקעין לפני הקב"ה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים. (ויקרא רבה כ"ט י').

קז. א"ר חנינא ב"ר יצחק, כל ימות השנה ישראל נאחזים בעבירות ומסתכנין בצרות, ובראש השנה הן נוטלין שופר ותוקעין בו, ונזכרים לפני הקב"ה והוא מוחל להם. (בראשית רבה י"א ט').

קח. אין גדול מן השופר שהוא מסלק מדת הדין ומקרב מדת רחמים [בשעה] שהקב"ה עולה ויושב על כסאו שלו בדין. (פסיקתא רבתי פט"ה מ').

השופר מעורר כלל ישראל לתשובה

קט. וזה נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו" (יאל"א ז' י"ב). "ה' נתן קולו", זה ראש השנה שבו תקיעת שופר. "לפני חילו", אלו ישראל שהן מזדעזעין וחרדין מקול השופר וחוזרין בתשובה כדי לזכות בדין ביום הכפורים. "כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו", זה יום הכפורים שבו ספרי חיים וספרי מיתם נחתמים. (תנחומא ושל"ט ז').

קי. "תקעו בחודש שופר" (מל"א פ"א ד'), אמר ר' ברכיה בשם אבא שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם, ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורים שבעולם מקטרגים לפני, אני שומע מזה ומוציא מזה. (מדרש תהלים פק פ"ב).

קי"א. אמר הקב"ה, בראש השנה אני דן את עולמי, ובו ביום הייתי צריך לגמור את הדין, ולמה אני תולה עד עשרה ימים? כדי שיעשו תשובה, וכו', שאם עשיתם תשובה באלו הימים, אפילו יש בכם כמה עוונות, אני מבערם ומזכה אתכם. ואם לא עשיתם בהם תשובה, הוו יודעים שדינכם מתפסק ביום הכיפורים, ולא עשיתי בכם, אלא אתם עשיתם בעצמכם! למה? שכך

התקנתי לכם שתהיו תוקעים בשופר בראש השנה כדי שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמכם לתשובה. (פסיקתא רבתי פט"ה מ').

קי"ב. מהו "תקעו בחודש שופר" (מל"א פ"א ד')? אמר רבי ברכיה הכהן ברבי, כשתיטלו את השופר לתקוע, חדשו מעשיכם ועשו תשובה, ואפילו יש בידיכם כמה עבירות אני מכסה עליהם, כמה שנאמר (מל"א י"א-י"ט) "מי א-ל-כמוך נושא עון ועובר על פשע וגו' ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו'". (פסיקתא רבתי פט"ה ל"ט).

קי"ג. וענין זה הביאו הרמב"ם ז"ל (הל' משנה ג' ד'): אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורר ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחדשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. עכ"ל.

קיד. ודומה לזה כתב רבינו בחיי ז"ל (כד הקמח - עין "לא שנה"): טעם המצוה הזאת לעורר הלב, כי הקול התעוררות דבר לאיזה ענין שיהיה, יש קול המביא לידי שמחה ויש קול מביא לידי עצבון. הקול המביא לידי שמחה הוא קול כלי שיר בכנור ונבל ושאר הכלים, כי הנביאים היו מנגנים בכנורות וכלי שיר לחדש בהם רוח השמחה ומתוך השמחה באין לידי רוח הקודש, וכו'. הקול המביא לידי עצבון ולידי חרדה הוא קול השופר, ולמדנו זה מן הכתוב (עמוס ג' ו') "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". וידוע כי במתן תורה נאמר (שמות כ' ט"ו) "וירא העם וינעו", וכתיב (שמות י"ט י"ח) "ויחרד כל החר מאד", והיה שם קול שופר, שנאמר (שם ט"ו) "והיה שם להכניס בלבם פחד ויראה ושייראו מאת ה' יתברך, כענין שכתוב (שמות כ' י"ז) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם". וזהו טעם המצוה שצונו הקב"ה בתקיעת שופר, שנהיה תוקעין בתרועה, שהיא יללה, כדי לילל על עונותינו ושנתעורר מתוך אותו הקול ושלבש חרדה מאימת הדין, כי התרועה רמז למדת הדין, שנאמר (מל"א מ"ז ו') "עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר". והנה הפלשתים כאשר שמעו קול התרועה ידעו כי בא הארון, ומיד אמרו (שמואל ב' ד' ז') "בא אלקים אל המחנה", הוא שכתוב (שם ט"ז ו') "וישמעו פלשתים את קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה וגו'". עכ"ד.

קט"ז. עשרה רמזים במצות תקיעת שופר - מרבי סעדיה גאון ז"ל קטן. בספר אבודרהם (סדר מפלת לא שנה) הביא מרבי סעדיה גאון ז"ל שכתב דמה שצונו הבורא יתברך לתקוע בשופר בראש השנה יש בזה עשרה ענינים:

(1) מפני שהיום היתה תחילת הבריאה שבו ברא הקב"ה את העולם ומלך עליו (ביום שברא העולם היה מלך, כי אין מלך בלא עם (כד הקמח - עין ר"ה)), וכן עושין המלכים בתחילת מלכותם, שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיע ולהשמיע בכל מקום התחלת מלכותם. וכן אנו ממליכין עלינו את הבורא ליום זה. וכך אמר דוד (מל"א י"א ו') "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".

(2) כי יום ראש השנה הוא ראשון לעשרת ימי תשובה, ותוקעין בו בשופר להכריז על ראשנו, כמי שמזהיר ואומר "כל הרוצה לשוב ישוב, ואם לאו אל יקרא תגר על עצמו". וכן עושין המלכים, מזהירין את העולם תחילה בגזירותם, וכל העובר אחר האזהרה אין שומעין לו טענה. (וראה לעיל סעיף ל').

(3) להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו (שמות י"ט ט"ו) "וקול שופר חזק מאד", ונקבל על עצמינו מה שקבלו אבותינו על עצמם, "נעשה ונשמע".

(4) להזכירנו דברי הנביאים שנמשלו כתקיעת שופר, שנאמר (יחזקאל ל"ג ד-ה) "ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר ותבוא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה, וכו' והוא נזהר נפשו מלט".

(5) להזכירנו חורבן בית המקדש וקול תרועת מלחמת האויבים [שהיה בקולות ושופרות (כד הקמח - עין ר"ה)], כמו שנאמר "כי קול שופר שמעה נפשי תרועת מלחמה", וכשאנו שומעים קול השופר [נדאג ונבכה (כד הקמח - עין ר"ה)] [ו]נבקש מאת ה' על בנין בית המקדש.

(6) להזכירנו עקידת יצחק שמסר נפשו לשמים, וכן אנחנו נמסור נפשנו על קדושת שמו, ויעלה זכרוננו לפניו לטובה.

(7) כשנשמע תקיעת השופר נירא ונחרד ונשבר עצמנו לפני הבורא, כי כך הוא טבע השופר, מרעיד ומחריד, כמו שנאמר (עמוס ג' ו') "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו".

8) להזכיר יום הדין הגדול ולירא ממנו, שנאמר בו (פסיה א' ד-ט"ז) "קרב יום ה' הגדול קרב ומהר מאד וכו', יום שופר ותורעה".
 9) להזכירנו [הגאולה (כד הקמט סט)] [1] קיבוץ נדחי ישראל ולהתאווה אליו, שנאמר בו (ישעיה כ"ז י"ג) "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וכו'".
 10) להזכירנו תחת המתים [שעתידין לחיות על ידי תקיעת שופר (כד הקמט סט)] ולהאמין בה, שנאמר בה (ישעיה י"ג ג') "כל יושבי תבל ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו". עכ"ד.

קטז. וכתב רבינו החתם סופר ז"ל (דקשות - דף ה' טור ד' ד"ה ויהי): רבינו סעדיה גאון ז"ל אמר עשר טעמים לתקיעת שופר, וכשנעניין בהם המה נכללים בשני טעמים: א', שהשופר הוא רמז לקבלת עול מלכות שמים, כמו שהיה בשעת מתן תורתנו, וכעין מלכותא דארעא. ב', לחרוד להלכות ולזכור בגלות המר ולשוב בתשובה שלימה. עכ"ד, וע"ש עוד.

גודל החיוב להתעורר בתשובה לפני התקיעות

קיו. מצות היום להתעורר מאד בהרהורי תשובה (ובספר טעמי המצוות להר"מ הבבלי ז"ל (דפס לנאשונה בשנת ש"א [הרה"ג האסיד שלי"ה הציא כמה טעמים מזה הספר (סג הגדולים - ספרים ט' י"א]) - מלוא ק"ט) כתב דמטעם זה צותה התורה לשבות ברה"ה, להיותו יום דין, ואם יתעסק במלאכה איך יפשפש במעשיו, ובפרט בשעת התקיעות, שאז מלך יושב על כסא דין, ואפילו מלאכי מרום יאחזמו רעד. וראוי בכל קהל ישראל שיעמוד הרב הזקן שבהם לפני התיבה קודם התקיעות ויאמר להם דברי כבושין בכתב או בעל פה, ויקרא בגרון כשופר ירים קולו להודיע לרבים מה נעשה כהיום הזה, כמה כחה של תשובה וכדומה, לפי צחות לשונו, למען יזכרו וישובו. (פלא יועץ - ערך "לאש השנה"). וראה בסעיף הבא עוד בזה, דברים נפלאים.

דברים נפלאים - ממה שמוהר"ר שלום שרעבי ז"ל היה דורש לפני התקיעות

קיה. בספר פלא יועץ (סג) העתיק דברי מוהר"ר שלום שרעבי ז"ל ("אחד קדוש בדורנו מקובל מופלא וכו'") (לשון המוה"ר ז"ל בספר סג הגדולים - גדולים ע' י"ז) (הוצא בספרו נהר שלום) מה שהיה אומר בשעת התקיעות, וזהו קצת מדבריו שם: עתה עת רצון היא! חזק ונתחזק להכניע לבנו ולשוב בתשובה שלימה, כי שערי תשובה היום הם פתוחים, ואותה אנחנו מבקשים כהיום הזה, כי כל עיקר תיקון השופר למעלה תלוי בתשובה, והכרח גדול הוא התעוררות הלב בתשובה כהיום הזה, כי אין קול השופר פועל למעלה אם לא שעולה הקול בהתעוררות הלב בתשובה, ואם לאו הוא כנגד המנגן.
 ואפילו אם יש בידו של אדם חטא מחטאים המעכבים את התשובה, כגון שהיה סיבה להחטיא את חבירו, בהתעוררות תשובה ביום הזה גורם לפתוח לו שערי תשובה, כי שערי תשובה פתוחים והתעוררות תשובה מעט היום - הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר. ולכן עת לחננה ושעת רצון להתחרט הרהר גמורה על כל אשר נואלנו ואשר חטאנו, בכלל ובפרט, ולקבל כל אחד ממנו לשוב מאיזה עון שבידו. ואל יפחות כל אחד ממנו לשוב מאיזה חטא, קל או חמור, כי בזה זוכה להיות צדיק בעל תשובה, ומכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. וכתבו הראשונים שמי שלא שב בתשובה באותם הימים שקודם ראש השנה ונכתב ונחתם בראש השנה בין הרשעים, שאם הרהר בתשובה באותו היום בציבור, יקרע רוע גזר דינו ויכתב בספר החיים, יען ששערי תשובה פתוחים, כדכתיב (ישעיה נ"ה ו') "דרשו ה' בהמצאו". עכ"ד.
 ובספר פלא יועץ שם סיים: ענין הרוואות כי עיקר גדול לקבל לשוב מאיזה עון שבידו. אבל אין איש שם על לב, כי חוששים שלא יוכלו עמוד. אבל חיובא רמיא עלן לקבל בלי נדר ולעמוד על המשמר בכל כחננו, וה' אלקי"ם יעזור לנו, כי הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים (יומא לא:). עכ"ל.

אמירת וידוי בין התקיעות דמיושב

קיט. בספר שלי"ה הק' (מס' ר"ה פקק נר מלוא אות י"ט) כתב: מצאתי בכתבי הקודש דקונטרס תלמידי דהאר"י ז"ל (פרי עץ חיים - שער השופר ריש פ"ה), וז"ל: בענין וידוי ראש השנה הנזכר בספר הזהר, דבעי בר נש לפרטא חטאיו, ובמקום אחר נראה להיפוך, מורי (האר"י) ז"ל היה נוהג להתוודות בלחש בין שפתיו שלא ישמעו דבריו. ואמר כי מקום הזהר האוסר [להזכיר חטא ועון ופשע], אינו אוסר אלא בקול רם, והמקום המתיר הוא בלחש בין שפתיו שלא ישמעו דבריו. ואפילו בלחש לא היה מתיר אלא בעת תקיעת שופר מיושב (דהיינו, התקיעות שתוקעין לפני תפילת מוסף). והטעם, כי אז השטן מעורבב כבר, והוידוי של אדם עולה למעלה על ידי קול [השופר] ובאמצעות, ולא יש קטרוג עליו. וכו'. עכ"ל. ונראה בעיני, שגם באותו

פעם, לא יתוודה בסתר - "חטאתי עויתי פשעתי", רק יפרוט חטאיו שעשה, כדי לקיים כל התירושים הנזכרים לעיל (בספר שלי"ה שם, מה שכתב לתרץ הסתירה הנ"ל בזה"ק), ויהיה זריז שלא יבטל ח"ו שמיעת הקולות. ונראה בעיני, טוב שיתוודה ויפרוט חטאיו בין תשר"ת לתש"ת, ובין תש"ת לתר"ת, שאז מפסיקין קצת בלאו הכי. עכ"ד השל"ה הק'.

הנהגת הגר"ח מוואלאזין ז"ל

קכ. כתוב בספר כתר ראש (סי' ק"ד) שהגר"ח מוואלאזין ז"ל היה שמח מאד בעת תקיעת שופר, וכן אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדוה כדוגמת המדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל עולמנו, שאנחנו עמו. עכ"ד.

תוקעים על הבימה

קכא. נוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין בתורה (רמ"א א"ח תקפ"ה א'), כדי שזכות התורה יגן עלינו לעלות וזכרוננו לפניו לטובה (משנה ברורה סג ס"ק ג', וראה צלוח הגר"א סג). ובספר יפה ללב (מ"צ א"ח תקפ"ה א' - הוצא בספר ק"ה חיים סג ס"ק מ') כתב דהטעם הוא לזכור שבשופר ניתנה התורה לישראל, שנאמר (שמות י"ט י"ט) "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד וגו'". עכ"ד. ועוד י"ל, כדי שיזכור לנו השי"ת מעמד הר סיני שקבלנו את התורה, ולא קבלוה עם אחר, ובזה יצדקן ויתהללו כל זרע בית ישראל. (כף החיים סג). ובש"ש (תקפ"ה א'), וכ"כ נתיי אלס - מ"צ כלל קמ"א סעיף ו') כתב דמה שתוקע שם, ולא במקומו, הוא מפני כבוד הציבור.

תוקעים פעמיים כדי לערבב את השמן

קכב. איתא במסכת ראש השנה (טז:): אמר רבי יצחק, למה תוקעין בראש השנה? למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו! אלא, למה מריעין? מריעין, רחמנא אמר (ויקרא כ"ג כ"ד) "זכרון תרועה"! אלא, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן. ואמר רבי יצחק, כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה, מריעין לה בסופה. מאי טעמא? דלא איערבב שטן.

קכג. וכתב בספר חיי אדם (קמ"ז י"ז), עיקר התקיעות הוא לתקוע על סדר הברכות כשחזור ש"ץ תפילת המוספין, שתוקעין למלכיות ולזכרונות ולשופרות. אבל תקנו חז"ל לתקוע קודם מוסף, והם נקראין "תקיעות דמיושב", ר"ל שעדיין הקהל יושבין ולא עומדין בתפילה. והטעם שתקנו כן, לערבב השטן שלא יקטרג בתפילת המוספים ובתקיעותיהן (כ"כ בטור אר"ח סי' תקפ"ה), שהשטן מתבהל מקול השופר בזכרו שלעתיד לבוא דכתיב (ישעיה כ"ז י"ג) "יתקע בשופר גדול" שאז יעבירנו הקב"ה מהעולם, כדכתיב (ישעיה כ"ה ח') "בלע המות לנצח", (כ"כ תוס' ר"ה סג ד"ה נדי) בשם הערוך ע"פ הירושלמי. ואע"ג שאינן אלא לערבב השטן, מ"מ צריך לתקוע אותן בכל דיניהן וחוקותיהן, וכל שכן שמברכין עליהם ברכת השופר. ויוצאים ידי חובתן באלו התקיעות, בין מן התורה ובין מה שתקנו משום ספק. עכ"ד.

(ואף שמעיקר הדין היה לנו לישב בתקיעות שתוקעים לפני מוסף, כמו שפסקו הראשונים ז"ל, כתב הנצי"ב ז"ל (העמק שאלה - שאלות פ' נדבס שאלתא קמ"א אות ז') שנעקר מנהג ראשונים בדורות אלו לפי שראו האחרונים חולשת הדור שאי אפשר להתאפק מלהשיח בין תקיעות דמיושב לדמעומד, וגם כי נתבררו הפיוטים שגורם להפסיק, וא"כ אין הציבור יוצא ידי חובת הברכה וכו', וא"כ יצא שכר הישיבה בהפסד הברכה, על כן תקנו לעמוד בתקיעות שלפני התפילה ולצאת ידי חובתם אע"פ שאינו מן המובחר. עכ"ד.)

קכד. בספר כלי יקר (נלאשית כ"ז י"ג) ביאר ענין ערבוב השטן ע"י השופר, שהשטן יודע כי מצות ה' עלינו בתקיעת שופר, וגם הוא יודע טעם המצוה - כדי לעורר על התשובה, והתשובה מקרבת הגאולה, על כן הוא בהיל דלמא אתי משיחא, כי אע"פ שבשנים הקודמים לא נתעוררו על התשובה כהלכתם, סוף סוף יהיה הזמן שיתחרטו על רעתם ויעשו תשובה שלימה, לכך הוא מתירא בכל שנה ושנה שמא עכשיו יחרדו וישובו. עכ"ד.

עוד ביאורים בערבוב השמן

קכה. רש"י ז"ל פ"י כדי לערבב השטן, שלא ישטין, כשישמע שישאל מחבבין את המצוות מסתתמין דבריו. עכ"ד. ובספר פנים יפות (ויקרא ה' כ"ו) הביא פירש"י, וכתב: יש לפרש לשון "כדי לערבב השטן", שהוא מעורבב מלהסטיק ולהזכיר את עוונות מיראתו, כיון שרואה שמחבבין את המצוות, דהיינו אהבת המצוות, פן יקובל התשובה מאהבה להפך את כל העוונות לזכיות. מתוך כך הוא מעורבב מלהזכיר את העוונות. עכ"ל.
 (ובספר שפת אמת (ר"ה סג) הביא פירש"י, שכשישמע השטן שישאל מחבבים את המצוות מסתתמין דבריו, והקשה דממ"נ, אי אית בזה חיוב מצוה כהך דאיתא בסוכה (מא:)

שמריעים כן כדי לדחות החיצונים שלא יינקו מן השפע הנמשך ע"י התפילות ביום הנורא הזה. (כף החיים מקצ"ו ס"ק א').

❧ **בשחל ר"ה בשבת מדת הדין מבוסס וממותק בלי תקיעת שופר**
קלג. כשחל ראש השנה בשבת, אזי מקדושת שבת מדת הדין מבוסס וממותק (שבת משבית הדין לגמרי ומהפכו לרחמים (דרכי מ"ס - דף שני"ט טור א' ד"ה כח"ט)). ומשום הכי יכלו חכמים להעמיד דבריהם שלא לתקוע, כי בלאו הכי הדין רפה וממותק. (דרכי מ"ס - דף שס"ט טור א' ד"ה ר"פ, ע"ש כל הענין). ושוב מצאתי כן בספר זכר דוד (מאמר ג' פק"ס - דף י"ט. דפוס) בשם הר"ר אברהם חזקוני ז"ל. וכע"ז בספר זור ברקת להר"ר חיים הכהן ז"ל ("הרב המקובל החסיד האלקי" (לשון המד"א) נספר דברים אחדים - דרוש כ"א) "עיר וקדיש אור החיים" (מדרג קדמוס ש' כ"ו) "מעיר ארם צובה, תלמיד הר"ח וויטאל ז"ל" (ס"ג - גדולים מ' ל"ג) (טור נקמ - א"ח ס"י מקפ"ס ס"ק ה'), וע"ש טעם ע"פ הסוד למה היו תוקעים בשבת בבית המקדש ובבית דין סמוך.

קלד. ובמקום אחר כתב החתם סופר ז"ל (דרכי - דף א' טור ד' ד"ה מנה): ברית קודש הוא מגרש הס"ם, כידוע, דמשום הכי עמלק שונא המילה. וכן תפילין, משום כן כתב מג"א לתקוע בימין, משום שהשטן עומד על ימינו, אבל בשמאל תפילה של יד מגינה, ע"ש. והשופר ג"כ מבלבל השטן, כידוע. אמנם ראש השנה דשבת שקול נגד שלשתן, לכן שבת ר"ת שופר ברית תפילין. ומשום הכי אין צריך לתקוע בשבת. עכ"ל, וע"ש עוד. וע"ש ברדשוות חתם סופר (דף שס"ט טור א' ד"ה הנה) עוד בזה ע"פ הנסתר.

❧ **בשחל ר"ה בשבת ישמעו דברי תוכחה במקום השופר**
קלה. כתב בספר עוללות אפרים (מאמר ר"ט) שבראש השנה שחל בשבת, שאין בו תקיעה, במקום תקיעה הבא להחריד את הלבבות ולזרז על התשובה יעמוד החכם להכריז דברים המחרידים את הלבבות, דברי תוכחה ומוסר.

❧ אמירת תשליך ❧

❧ **המנהג - ומעמיו**
קלו. הולכין אל הנהר לומר פסוק (מכ"ה ז' י"ט) "ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וגו'". (רמ"א מקפ"ג ז'). והוא מנהג ותיקין. ואם הוא באופן שמתעורר בתשובה שלימה בלבו ומשליך מעליו גילוליו, אז נופלים חטאותיו במצולות ים. (ש"ח - מס' ראש השנה - נר מואה כ"ג).

ודומה לזה כתב הגאון בעל הבן איש חי ז"ל (עוד יוסף ח' - פרשת מטות): יש חושבים שביום ראש השנה כאשר הולכים אצל המים לעשות סדר תשליך, די להם בזה, ששם משליכים העוונות של השנה כולה וישארו נקיים מכל עון. ובאמת דברים אלו שטות הם, כי העוונות אין נפרדים מן האדם ואין האדם נטהר מהם אלא רק ע"י תשובה שתהיה שלימה - בקול תורה ותפילה ובידיו וחרטה ודמעה. ונרקן אחר שיעסוק האדם בתשובה זו וכו', אז יבוא יום ראש השנה לעשות סדר תשליך על המים, שענינו הוא שכל המקטרגים שעשאו ע"י עוונותיו ישליכם אל הים העליון, והמקטרג הגדול ג"כ עמם, שלא יזכרו ולא יפקדו עוד. ועושים על שפת הים למטה - פועל דמיוני, כדי לעורר על ידי כן השלכת המקטרגים למעלה בים העליון. וגם לרמוז כי זה התיקון של השלכת המקטרגים תלוי בתיקון אחר, שהוא עסק התורה הנקראת בשם "מים" (עי' צ"ק י"א, ועוד), וגם בבכיה שהיא מים. עכ"ל. (וע"ש לקמן בסמוך סעיף קל"ח).

קלז. בספר ש"ח הק' (מס' ר"ה - נר מואה - נהגה) כתב: מצאתי כוונה נכונה לפי פשוטו של הענין, וז"ל, נוהגים לילך אצל ימים ונהרות משום דאיתא במדרש (ילקוט נחלש"ט נחלש"ט ס"י ט"ט) בשעה שבא אברהם ויצחק לעקידה, גירא בהם השטן ורצה לפתותם שלא ילכו. לא השגיחו בו. מה עשה [השטן]? עשה נהר גדול לפניו לעכבם שלא יוכלו לעבור הנהר להר המוריה. נכנסו במים עד צוארם, נשאו עיניהם למרום ואמרו "הושיענו אלקים כי באו מים עד נפש". אז גער ה' בשטן, וחזרו לאחוריהם. עכ"ל המדרש. ומשום זה הולכים לנהרות לזכור העקידה. ואגב זה רואים דגים חיים לפי שאנו נמשלים כדגים חיים הללו שנאחזו פתאום במצודה, ואומרים אגב זה "תשוב תרחמינו". עכ"ל. (כ"כ בספר מטה משה (ס' מח"א). טעם זה הובא במשנה ברורה (מקפ"ג ס"ק מ"ח)).

עוד שמעתי רמז גדול ונכון, כי הולכים למים שיש שם דגים, יען כי להדגים אין גבינים ועיניהם תמיד פקוחות, כדי להתעורר עיני פקוחה דלעילא שרומז על רחמים גדולים, ו"הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל" (מל"א כ"ד), רק עיניו פקוחות, ועל זה נאמר (מל"א כ"ד)

דאנשי ירושלים היו נוטלין הלולב כל היום, למה לי הטעם דעירוב שטן. וכתב, י"ל דאח"כ, אלא דר"י יחייב טעמא מה שקבעוהו חובה ומנהג לכל ישראל, אפילו להפשוטים, ועל זה אמר כדי לערבב השטן הנהיגו ביום זה חיובא דמצוה לכל. עכ"ל. [ולפי"ז בכל הענינים יש לנהוג בזהירות ודקדוק יתירה כדי לחבב את המצוות ועי"ז לערבב את השטן. וגם יוצא מזה דה"ה בשעת הסכנה ח"ו דאז השטן מקטרג ח"ו כמשאחז"ל (נחלש"ט נח"א ט"ו), יש לדקדק אז במצוות לסתום פי השטן. (כמלגנ"ד)].

קכו. והרשב"א (ר"ה טו): הביא יש מפרשים "לערבב את השטן" פי' להכניע היצר, כדכתיב (עמוס ג' ו') "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", ושטן הוא יצר הרע, וכד"ל דאמר (צ"צ טו). הוא שטן היא יצר הרע היא מלאך המות. עכ"ד. וע"ש בספר סדר היום באריכות.

קכז. כתב בספר מוה"ר"י (הלכות שופר ה'): השופר מערבב את השטן, שנאמר (מל"א א' ה' י"ח) "אין שטן ואין פגע רע", ר"ת שופ"ר, כלומר מתי שתוקעין בשופר אין שטן ואין פגע רע.

❧ **אסור להפסיק מן הברכות עד סוף התקיעות דמעומד**
קכה. [הברכה שמבחר קודם התקיעות קאי ג"כ על התקיעות דמעומד (מ"ז ס"ס ק"מ)]. [ולכן] לא ישיח, לא התקוע ולא הציבור (דהלא יצאו בברכות, והיו כאילו בירכו לעצמן (מ"ז ס"ק ט"ו)), בין תקיעות שמיושב לתקיעת שמעומד (דהיינו משעה שבידך הברכות על השופר לפני תפילת מוסף, עד סוף כל התקיעות שתוקעים בחזרת הש"ץ ואחרי). (שו"ע א"ח מקצ"ג ג'). ובשעת התקיעות עצמן פשיטא דאסור לשוח, ואפילו לרוק אסור, לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה לסופה, אפילו היא ארוכה הרבה, כמ"ש בסימן תק"צ. וכל שכן דאסור להשמיע קול בפיהוק או בנחירת הגרון, שמבלבל גם האחרים השומעים. (משנה ברורה ס"ק י'). מיהו [דיבור] בענין התקיעות והתפילות אין הפסק. ואם דברים בטלים סח, אין צריך לחזור ולברך. (רמ"א ט"ז).

קכט. ולענין ברכת "אשר יצר", אינו הפסק בין התקיעות, ולא חמיר הדין הפסק שבין התקיעות מדין הפסק בין "ברוך שאמר" ל"ישתבח". (שו"ת מנחת יצחק מ"ג סימן מ"ד). וכן הורה הגרי"ש א"ישיב שליט"א (הוצא נקוץ מנקטי מורה - כף ג' עמ' מ"ט), ועוד.

❧ **מה שיש לבוון בתקיעת שופר**
קל. יזהר לשמוע התקיעות לקיים מצות עשה. ויחשוב שיש סודות גדולות, וה' יקבל כוונתו דרך כלל. (עבודת הקודש להחיד"א ז"ל - מורה נבוכים ט' ר"ס). קלא. ובספר סדר היום (סדר ראש השנה) כתב: ענין שופר צריך רוחב שכל ונחת רוח לכוין לכל הענינים הרמוזים בו. אבל כל אדם צריך לכוין בענין זה [מלבד הכוונה החיובית - לקיים מצות עשה מן התורה לשמוע קול שופר], כי הוא דבר נקל:

כשהוא שומע תקיעה ראשונה, יעלה על לבו זכות אברהם אבינו ע"ה, ובזכותו ירחם המקום ברוך הוא עלינו להוציא לאור משפטינו. ובשברים, יעלה על לבו זכות יצחק אבינו ע"ה שנעקד על גבי המזבח מדעתו ומרצונו לעשות רצון אבינו שבשמים. תרועה, זכות דוד המלך ע"ה שעם היות שהיה מלך גדול ואדיר לא הניח עבודת אלקי בשלמות לעשות הטוב והישר בעיניו, ועברו עליו כמה צרות ורעות וסבל אותם באהבה וחיבה להשלים את נפשו. תקיעה אחרונה, זכות יעקב אבינו ע"ה, והם רחמים פשוטים. ונמצא הדין בין שתי מדרות של רחמים, כדי שיהיה כבוש ביניהם ולא יהיה לו כח לקטרג. זאת היא כוונה קצרה, ודי בזה. עכ"ד.

❧ **תקיעה גדולה**
קלב. לאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה (שו"ע א"ח מקצ"ו א'), כדי לערבב השטן שלא יקטרג עליהם אחר התפילה שהולכים ואוכלים ושותים ושמים, לומר שאינם יראים מאימת הדין. אבל אין אנו נוהגין כן, רק בסיום תקיעה אחרונה של השלמת מאה קולות המקרא אומר "תקיעה גדולה" והתוקע מאריך בה יותר משאר תקיעות. (משנה ברורה ס"ק א').

ועוד טעם לתקיעה זו, כדי לעורר הלבבות מבני אדם אחר שרצין לצאת מבית הכנסת אחר התפילה לביתם, שלא ישכחו ענין השופר ותמיד יהיה השופר לזכרון להם להיות חרדים ויראים אל משפטו יתברך שמו. ועל זה נאמר (מל"א פ"ט ט"ו) "אשרי העם יודעי תרועה", ר"ל נותנים אל לבם להיות יודעים המסוכב מהתרועה, ויתעוררו לשוב מהעבירות שבידם וליראה את שמו יתברך כל הימים. (א"ף המגן מקצ"ו ס"ק א' - נשם ספרי מוסר). ועוד י"ל

מוטל על פרנסי העיר ומנהיגיה להשגיח על זה, וכל מי שאפשר בידו למחות כו'. (א"ף המטה על המטה אפרים - מק"מ ס"ק ז').

קמא. אף אם חל ראש השנה בחול והולכין לנהר שיש בו דגים, לא יקחו עמהם פת או דבר אחר לזרוק לדגים, כמבואר בהלכות יו"ט (א"ח מ"ז סעיף ז'). (מטה אפרים - מק"מ ה', ונספח מועד לכל מי (י"ג ע"א) כתב כן בשם הגאון מוה"ר ל' ומטה משה, וקש"ת, ואש"ל מפרי).

קמא. כשחזורין הציבור מהליכת תשליך לבית התפילה ועוד לא הגיע זמן תפילת ערבית, חלילה להם להקל ראש לישב בטל, וגם ירחיק עצמו מחברת רעים לשוח יחד, שימשך דיבורם מענין לענין של חול ושחוק וכו'. (מטה אפרים - סימן מק"מ ס"א).

עוד הנהגות לראש השנה

אמירת תהלים

קמא. כתב בספר פלא יועץ (עין ר"ה): אשריהם ישראל, רובם ככולם בשני ימים אלו לא פסקי פומייהו מגירסא, וקורין את התהלים, ויש שקורין אותם שני פעמים שנמצא שקורין ש' מזמורים כמנין "כפר". אבל ידוע מאמר רד"ל (טור א"ח סי' א') טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה. ומה טוב בקריאת המזמורים לעולם לכוין בהם פירוש המילות, ובפרט בימים האלה, שרובן תחנונים ותפילות נוראות שנאמרו ברוח הקודש, ובדאי עושה פרי למעלה. ואם אינו יודע פירוש המלות, עכ"פ יקרא אות באת תיבה בתיבה, שאם יקרא במהירות, שגיאות מי יבין. ויכוין שיש בהם סודות עמוקים, ושהוא מכויין על דעת דוד המלך ע"ה.

ובכל מקום שנזכר "אויבים" ו"שונאים" ו"צרים" וכדומה, יכוין על המקטרגים, כי הן הם אויבים האמיתיים, אויבי ה' ואויבי נפשנו. ובמקום שמזכיר "צרה" ו"צוקה" וכדומה, יכוין על צרת הנפש, כי צרה שמה. ובאומרו תהלים בהכנעה מעומקא דלבא וכוונתו על חפצי שמים, והדברים עתיקים דברי אלוקים חיים אמורים מפי קדוש האלק"י דוד המלך זי"ע, בודאי יעשו פירות ומצא כדי גאולתו, ויכתב בספר חיים טובים, שהם חיי הנפש. עכ"ל.

קמא. ובמקום אחר בספר פלא יועץ (עין קגולה), כשמנה דברים שמועילים לכפר עוונות בקלות בדרך סגולה, כתב וז"ל: ומה טוב ללמוד ספר תהלים בקול רנה ותודה. וצריך לאזור חיל ולעורר את האהבה במחשבות טהורות לקיים אלו דברים כדת מה לעשות, בעדן חדוה חדוה, ובעדן עצבותא וכו'. ובלבד שיעזוב רשע דרכו ולא ישוב לכסלה ולא יעשה הדברים לכבוד עצמו כדי שיתכפרו עוונותיו, אלא יעשה הדברים לשם שמים, וסוף הכבוד לבא. רק לבבו יבין מתוך סגולתם שהדברים עתיקים ועושה נחת רוח גדול לפני אבינו שבשמים עד שמשלם שכר גדול עליהם, ובכן כל מגמתו תהיה לעשות נחת רוח ליוצרו. וזה כל פרי שכר המצוות, לידע ולהודיע ולהודע כמה נחת רוח עושה. אשרי ילוד אשה שכך זוכה. אין לנו שכר גדול מזה, כי זה כל האדם. עכ"ל. ושוב מצאתי כע"ז בספר פדר היום (סדר יום הקדוש) וז"ל: הוא דבר נאות וסגולתי לכל בעל תשובה ולכל מבקש רחמים לקרוא בזה הספר (ספר תהלים), כי ימצא בו מבוקשו, והאל-ל יתברך ויתעלה יענה אותו בו. וכן התפלל דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל עוסק בספרו שלא ישוב ריקם. עכ"ל, וע"ש עוד.

"עורה למה תישן", וכתוב (מל"ס ע"ד א') למה יעשן אפך בצאן מרעיתך, כי קשה העשן לעינים וגורם שיהיו סגורות, ואנחנו מתפללים שיהיו פקוחות. עכ"ל ההג"ה בספר של"ה הק'.

קל"ה. ובספר תורת העולה לרמ"א ז"ל (ס"ג פרק י"ו) כתב: מנהג של ישראל תורה הוא, במה שהולכים על מים ואומרים "תשליך במצולת ים כל חטאתינו", להיות כי מן מצולת ים ניכר ענין בריאת העולם, כי מצולת ים היא התהום, והיא המקום היותר עמוק בים. והנה, לפי הטבע של היסודות שהמים יכסו הארץ, והארץ היא המרכז, והוא מקום הנמוך בכל העולם, והנה התגלות הארץ לצורך בני אדם ולדרים עליה אינו בלא כוונת מכוון, והוא אשר חדש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ, ולכן אנו הולכים על המים לראות אשר שם חול גבול לים ואמר "עד פה תבוא ולא תוסף", וכשאנו הולכים שם אנו רואים גבורתו של יוצר בראשית, ולכן אנו הולכים על המים בראש השנה שהוא יום הדין, לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם ושהשם יתעלה מלך הארץ. ועל זה נאמר (מ"ס ז' י"ט) "ותשליך במצולת ים כל חטאתם", כי באמת המתבונן בענין מצולות ים ומכיר שהעולם מחודש על ידי זה, עומד על מציאות השם יתעלה, ומתחרט ע"ז על כל עוונותיו, וחטאיו נמחלים. ועל דרך זה נשלכים החטאים במצולת הים. והוא מבואר למשכיל. עכ"ל.

קל"ה. וטוב ללכת למקום שיש בו דגים חיים לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע, ונפרה ונרבה כדגים. ובכתבים כתב, נהר או באר. וטוב שיהיה מחוץ לעיר. ויש לילך ביום א' אחר מנחה קודם שקיעת החמה ולומר פסוק "מי א-ל כמוך וגו'". עכ"ל. ובקצת מקומות ראיתי כשחל יום א' בשבת הולכין בשני לנהר, ואפשר מפני שהנהר חוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאים ספרים וכדומה, לכן הולכין ביום ב' (פמ"ג). (משנה ברורה טז).

קמא. ובספר כף החיים (א"ח מק"מ ס"ק ל') כתב: מנהג עיר קדשינו ירושלים ת"ו, שאין [כאן] מענינות, עושין תשליך על שפת הבור, שהוא מקום מים. ולפעמים אף שאין מים בבורות, שכבר נגמרו, מנהג חסידי בית אל יכב"ץ אשר בתוך העיר לעשות על שפת הבור אע"פ שאין בו מים, והוא כיון שאינו אלא לרמז בעלמא, דעיקר הכוונה הוא אל ים העליון כנ"ל. עכ"ל.

תפילת החיד"א ז"ל

קמא. יאמר אחר התשליך התפילה שסידר הרב המאיר עיני הגולה רבין חסידא [החיד"א] זי"ע בספר צפורן שמיר [וכבר נדפסה ברוב המחזורים], ואפילו אם אינה מודפסת במחזור שלו יעתיקנה או יקח בשאלה מאחר, ויאמרנה בשובה ונחת והכנעה גדולה, וירגיש בעצמו התלהבות גדול, וכל דבריו בהתעוררות הלב. (מועד לצ"ח ח' - י"ג ע').

עוד הנהגות

קמא. אם יש חשש שעי"ז שהנשים הולכות ג"כ לתשליך יבואו לערבוביא הנשים עם האנשים ח"ו, אין להנשים ללכת. ואוי לעינים שכך רואות ביום הקדוש הזה שנעשה להם הליכת תשליך כמו טיול לגנות ופרדסים. ומאחר שהעולם עומדים בדין ימצא השטן מקום לשוטטו ולהתיך עלינו ח"ו את הדין, ואוי לאותו בן אשר יעורר חמה שפוכה לאביו אשר מדת טיבו הוא לרחם כרחם אב על הבן והוא יהפוך מרחמים לרוגז ודין, וכו'. ודבר זה

עשרים ותשע עצות לקבלת התפילה

- לכוון בתפילתו. (2) להאריך בתפילה. (3) להתמיד בתפילה. (4) להתפלל בציבור. (5) שישים לבו כבשר - שיתפלל מתוך כובד ראש. (6) לכלול בתפילתו תפילה עבור הרבים. (7) להתפלל בדמעה או לכה"פ בקול בכי. (8) לשבח הקב"ה. (9) להתפלל עבור אחרים שצרכיהם דומים לצרכיו. (10) להיות גומל חסדים. (11) צדקה. (12) להיות מעביר על מדותיו. (13) להתפלל בבית הכנסת. (14) לקבוע מקום לתפילתו. (15) להתפלל תיכף אחרי קריאת שמע. (16) להתחזק במדת האמת. (17) להתפלל שיתן ה' למענו בשביל חסדי ה' המרובים וכו'. (18) לא להשמיע קולו בתפילתו. (19) להתעורר בזהירות קיום המצוות. (20) להתחזק בתלמוד תורה. (21) שתהיה תפילתו מפורשת וכו'. (22) להתפלל בשעה שעושה מצוה. (23) לכוון באמירת "אדון עולם". (24) להתפלל סמוך לצדיק. (25) להפריש פרוטה לצדקה כשאומר "פותח את ידך וגו'". (26) לזיזה מחנופה. (27) לזיזה מגזל. (28) לזיזה מלשון הרע. (29) לזיזה משעטנז.

אלו הם ראשי הפרקים ממה שליקטנו בסימן ה' [בהערה] בספר עצות לדינא, ושם מבוארים הדברים בהרחבה בע"ה, וע"ש

קצת ליקוטים בענייני תשובה לעשי"ת

❖ דברי כבושין מרבינו יונה ז"ל

כתב בספר **שערי תשובה** (שער א' אות י"ב): ישתונן כליותיו ויחשוב, כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו, ויאנח במרירות לב, כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא ולא השלים חקו בזה; כי גם הפסד דינר או איסר קשה בעיני האדם, אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו, נפשו עליו תאבל ותכבד אנחתו ונפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח, ויגון בלבבו יומם. ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח מי שהמרה את ה' יתברך, והשחית והתעיב עלילה לפניו, ולא זכר יוצרו אשר בראו יש מאין, וחסד עשה עמו, וידו תנחהו בכל עת, ונוצר נפשו בכל רגע, ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו? ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל לבבו? והמשכיל אשר נפקחו עיניו, יוחקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חדרי רוחו. עכ"ל.

❖ בהנ"ל מספר פלא יועין

ובספר **פלא יועין** (ערך "פרישות") כתב: הפורש מן העבירה כפורש מן המות! ולא זו מן העבירה, אלא אפילו מכל שהוא נדנד עבירה וכו'. ומר מאד מר ממות היות האדם אשר להבל דמה גורם פגם וצער וכעס לפני מלך רם ונשא איום ונורא שוכן רומה! את זה החי יתן אל לבו, אל יליז מעיניו, ויהא פרו"ש מרובה. ובזה נר"ו יאיר ולא יכבה. עכ"ל.

❖ הקב"ה מצפה מאד לתשובת ישראל

איתא בתנא דבי אליהו (רנ"ה - פרק ל"א): מעיד אני עלי שמים וארץ שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה - שיעשו תשובה. עכ"ל.

❖ לא יתיאש מן התשובה בסיבת ריבוי העוונות, שסליחתו ית' יותר מרובה מן העוונות

❖ ואם לא ישוב, ראוי לעונש אחר היותו יכול על זה

וכתב בספר **העיקרים** (מאמר ד' פרק כ"ו): "יֵצֵב רָשָׁע דְּרָפּוֹ וְאִישׁ אֲנֹן מִחֻשְׁבָּתוֹ יֵשֵׁב אֶל ה' וְיִרְחַמְהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ פִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ" (שערי י"א). אמר "ואל אלקינו כי ירבה לסלוח" לחזק לב השבים - שלא יתיאשו מן התשובה בסיבת ריבוי העוונות, שסליחתו יותר מרובה מן העוונות.

ועל כן, ראוי לאדם שידע וישכיל שאם לא יחזור בתשובה, שהוא ראוי לעונש גדול - אחר היות הרשות בידו לשוב בתשובה ואינו שב, ויירא מה' יתברך שיענישונו אם לא ישוב אחר היותו יכול על זה. עכ"ל.

❖ טוב לו לשוב בעודנו במרחב

כתב בספר **הישר** (השער ו'): צריך לחשוב כי בעת הצרות והתלאות, אז יכנע בלבבו הערל וישוב לאלקיו בעל כרחו, ועל כן טוב לו לשוב בעודנו במרחב. ואל ידמה לרשעים הפתאים; כי צריך לדעת כי ההפרש אשר בין הרשע הפותה והרשע המשכיל, כי הרשע הפותה לא יעשה תשובתו אלא בעת רעתו, והרשע המשכיל [שיראה האחרונות ויכין בטרם בואן, וידע סוף העולם ויחשוב באחריתו (ספר הישר ט"ז)] יקדים מעשים טובים בטרם תבוא אליו הרעה, כדי שיהיו לו למנוס ולעזרה בעתות בצרה. עכ"ל.

❖ בפרט לפני יוהכ"פ צריך להתעורר בתשובה

ובודאי קודם חתימת דינו ביום הכפורים צריך להתעורר לתשובה. כן כתב בספר **מנורת המאור** (נר ה' כלל ב' ח"ב - אות ל"ה): כל בן דעת, [מחדרת לבו בבוא יום חתימת דינו (ע"פ דברי מנורת המאור שם בראש הפרק, ע"ש)] [ממשחת לבו בבוא יום כפרת עוונותיו, צריך להקדימו בתשובה - כדי שיהא מוכן לכפרה. עכ"ל, וע"ש עוד.

ובספר **חיי אדם** (כלל קמ"ד סעיף ה') כתב: אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום, וכל שכן בעשרת ימי תשובה, מ"מ בערב יום הכפורים החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה, ולקיים כמו שכתוב (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה כו' לפני ה' תטהרו", ור"ל כי בראש השנה אין הקב"ה דן בעצמו, אלא בית דין של מעלה דנין, אבל ביום הכפורים אזי הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר - לפני ה', ולכן יראה לתקן כל מה שעיוות. עכ"ל.

❖ וביותר בעצם יום הקדוש

וכתב הרמב"ם ז"ל (הל' משנה ז' ו'): יום הכפורים, הוא זמן תשובה לכל - ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. עכ"ל.

וכ"כ **רבינו יונה ז"ל** (שערי משנה - שער ב' אות י"ד): מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו. עכ"ל.

❖ עד שעת נעילה

וכתב בספר **מהרי"ל** (הל' יו"כ - אות י"ב): כל היום של יום כפור יעסוק בתשובה. ואל יאמר כבר פסקו הרחמים, כי מקבלין בתשובה עד חשיכה. עכ"ל.

וכתב במשנה **ברורה** (מכילת ס"ק ג'): בנעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בראש השנה על בני אדם - לטוב או לרע. ויודרו מאד בתפילה זו, כי תכלית כל העשרת ימי תשובה הוא יום הכפורים, ותכלית יום הכפורים הוא תפילת נעילה, שהכל הולך אחר החיתום; ואם לא עכשיו אימתי?!

ולכן, אף אם חלש הוא מחמת התענית, מ"מ יאזור כגיבור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה, ולקבל על עצמו גדרי התשובה באמת. והבא לטהר מסייעין אותו, ויחתם בספר חיים טובים. עכ"ל.

❖ נתעוררה נא לשוב, ולא נהיה כרשעים שאפי' על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה

דרש הגאון בעל **הנודע ביהודה** ז"ל לקהל עדתו (דרכי הלל - דרוש כ"ח לשנת תשנ"ה): איך אנחנו עדיין לא נתעוררנו לשוב בתשובה וכבר בא יום הכסא (ראש השנה)?! אין זה כי אם רוב עוונותינו עבירה גוררת עבירה, וכבר נטמאה הנפש ו"נתנני ה' פידי לא אוכל קום" (איכה א' י"ד), דהיינו אפילו בשעה שמגיע זמן הקימה לא אוכל קום. ועתה אחי, נתעוררה נא לשוב בתשובה, ולא נהיה דומים לרשעים שאפילו על פתחה של גיהנם אינם חוזרים בתשובה (ערוך י"ט).! עכ"ל.

